

Araştırma Makalesi / Research Article

Hindistan'da İngiliz Eğitim Sisteminin Sir Seyyid Ahmed Han'ın
Eğitimciliği Üzerindeki İz DüşümleriSalih KALKAN

Dr., Bağımsız Araştırmacı, Kayseri, Türkiye

PhD, Independent Researcher, Kayseri, Türkiye

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4797-3355> | salihkalkan@gmail.com

Makale Bilgileri

Öz

Makale Geçmişi

Geliş: 15.08.2024

Kabul: 09.12.2024

Yayın: 30.12.2024

Anahtar Kelimeler:

İslam Mezhepleri
Tarihi,
Seyyid Ahmed Han,
Hindistan,
Eğitim,
Oryantalizm-
Sömürgecilik

Seyyid Ahmed Han, çağdaş İslami akımlardan Aligarh Hareketi'nin ilk temsilcisidir. O, Hindistan'da sadece İslam düşüncesindeki modernleşme hareketiyle değil aynı zamanda eğitimci kimliğiyle de dikkatleri üzerinde toplayan bir figürdür. Onun bu yönüne ilişkin gelişen literatürde Seyyid Ahmed Han'ın eğitimciliği genellikle "geri kalmış" bir toplumun "ilerlemesi" için girişilen bir çaba ile çerçevelenmektedir. Ancak Seyyid Ahmed Han'ın hayatı boyunca nitelikli bir eğitim almadığı bilinen bir durum olmasına rağmen onun bulunduğu toplum içerisinde eğitimci bir kimse olarak nasıl ön plana çıktığı konusu, mevcut literatür ışığında muğlaklığını korumaktadır. Üstelik onun bir eğitimci olarak öne çıktığı dönem, İngiliz oryantalistlerin eğitim kurumlarını sömürgeci idealler doğrultusunda şekillendirdiği bir sürece tekabül etmektedir. Bu noktada İngilizlerle yakın temas içinde olması, eğitimci kimliğinin oluşumunda İngiliz oryantalistlerin fikir ve faaliyetlerinin etkisini gündeme getirmektedir. Nitekim Seyyid Ahmed Han'ın geleneksel eğitime bakışı, eğitim dili olarak İngilizce konusundaki ısrarı ve Batılı modern paradigmalardan toplumsal ilerlemedeki merkezi rolü gibi konularda İngiliz oryantalistlerle hemfikir olduğu görülmektedir. Ayrıca en büyük eseri olarak kabul edilen Mohammedan Anglo Oriental College (günümüzde Aligarh Muslim University) ise kurulduğu dönemde açılışından işleyişine kadar İngiliz oryantalistlerin etkisi altında kalmıştır. Bu bağlamda, elinizdeki bu çalışma Seyyid Ahmed Han'ın eğitimci kimliğinin oluşumunda Hindistan'daki sömürge eğitiminin iz düşümlerine odaklanarak, onun eğitimci yönüne ilişkin literatürdeki muğlaklığın giderilmesine katkı sunmayı amaçlamaktadır.

The Reflections of the British Education System in India on Sir Syed Ahmad Khan's
Educational Approach

Article Info

Abstract

Article History

Received: 15.08.2024

Accepted: 09.12.2024

Published:

30.12.2024

Keywords:

History of Islamic
Sects Syed Ahmad
Khan,
India,
Education,
Orientalism-
Colonialism.

Syed Ahmad Khan is recognized as the leading representative of the Aligarh Movement, one of the notable modern Islamic currents. He is a prominent figure in India not only for his efforts in modernizing Islamic thought but also for his contributions as an educator. In the literature addressing this aspect of his life, Syed Ahmad Khan's role as an educator is often framed as an effort aimed at the "progress" of a "backward" society. However, despite the well-known fact that he did not receive a formal education capable of modernizing society, how he emerged as an educator in his community remains ambiguous within the existing literature. Moreover, his prominence as an educator coincided with a period when British Orientalists were shaping educational institutions in line with colonial ideals. His close interaction with the British raises the question of how the ideas and activities of British Orientalists influenced the formation of his identity as an educator. Indeed, it is evident that Syed Ahmad Khan shared similar views with British Orientalists on topics such as his critic of traditional education, his insistence on English as the medium of instruction, and the central role of Western modern paradigms in societal progress. Additionally, his most significant contribution, the Muhammedan Anglo-Oriental College (now Aligarh Muslim University), was heavily influenced by British Orientalists, from its founding to its operational framework. In this context, this study aims to contribute to the clarification of the ambiguities in the literature concerning Syed Ahmad Khan's role as an educator by focusing on the impact of colonial education in India on the development of his educational identity.

Atıf/Citation: Kalkan, Salih. "Hindistan'da İngiliz Eğitim Sisteminin Sir Seyyid Ahmed Han'ın Eğitimciliği Üzerindeki İz Düşümleri". *Akif* 54/2 (2024), 258-283. <https://doi.org/10.51121/akif.2024.66>

"This article is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License** (CC BY-NC 4.0)" / Bu makale, **Atıf-GayriTicari (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı** altında lisanslanmıştır."

Giriş

Çağdaş İslami akımlardan Aligarh Hareketi'nin kurucusu Seyyid Ahmed Han, (öl. 1898) 19. yüzyılda Hintli Müslümanlar arasında en etkili şahıslardan birisidir. O, bir taraftan İslam düşüncesinin Batılı modern paradigmalara ışığında reforme edilmesi için çaba gösterirken diğer taraftan ise siyasi olarak Hintli Müslümanlar ile İngiliz idaresi arasında dostane ilişkilerin gelişmesine gayret etmekteydi. Bunun yanında o, Müslümanların Batılı modern yaklaşımlarla eğitilerek modernleşmesi ve böylece medeni toplumlardan kabul ettiği İngilizlerin seviyesine ulaşması için çalışmalar yürütmüştür. Esasında onun dini kimliğinin yanında eğitimci yönü de, günümüzde halen en çok vurgulanan vasıflarından birisidir. Hindistan Bağımsızlık hareketinin lideri Mahatma Gandhi'ye (öl. 1948) atfedilen ve günümüzde Aligarh Müslüman Üniversitesi'nin (Aligarh Muslim University) kampüs alanında sergilenen "*Sir Syed was a prophet of education / Seyyid Ahmed Han, bir eğitim peygamberiydi*" sözü bile onun eğitimci yönünün Alt Kıta'da¹ ne derece önemli görüldüğünü bize göstermektedir. Buna bağlı olarak Seyyid Ahmed Han'ın eğitimci kimliğini konu edinen literatür bu minvalde gelişmiş olup, onun bu husustaki fikir ve faaliyetleri Hintli Müslümanların "geri kalmışlıktan" kurtarılması, modernleştirilmesi ve medenileştirilmesi ile irtibatlı bir şekilde ele alınmaktadır.² Fakat Seyyid Ahmed Han'ın, hayatı boyunca aldığı eğitimin Müslüman toplum arasında onu diğer fertlerden ayırt edecek bir vasıfta olmadığı bizatihi kendisi tarafından zikredilen bir husus³ olmasına rağmen onun eğitimin *peygamberi* olarak nitelenmesine neden olabilecek donanımına nasıl sahip olduğu müphem kalmaktadır. Hâlihazırdaki bu çalışma ile ilgili literatürdeki bu muğlaklığın giderilmesine katkı sunulması amaçlanmaktadır.

Seyyid Ahmed Han'ın yaşam serüveni (1817-1898) 1757 yılından itibaren Alt Kıta'yı tedricen hegemonyası altına alan İngilizlerin, Hindistan'ı sömürgeleştirdikleri bir sürece tekabül etmektedir. Bu süreçte sömürgeciliğin çeşitli biçimlerini uygulamaya alan İngilizler bu kapsamda, emperyal hedeflerinin yerliler nazarında meşru bir zemine kavuşması amacıyla matuf kültür politikaları ihdas etmekteydiler. Üstelik İngiliz sömürge idaresinde görevli oryantalistler marifetiyle inşa eden İngiliz eğitim sisteminin, bu politikaların yayılmasında ve sömürgeciliğin bu coğrafyada tutunmasında araçsal bir konum elde ettiği bilinmektedir.⁴ Bu bağlamda içerisinde bulunduğu dönem itibarıyla İngilizler tarafından teşekkül edilen sömürgeci eğitim sisteminin, Seyyid Ahmed Han'ın eğitimci kimliğine ve faaliyetlerine olası etkilerinin tartışılması gerekmektedir.

¹ 1947'ye kadar Hindistan coğrafyası, günümüzde Hindistan Devleti'nin siyasi sınırlarının ötesinde tüm yarım adayı kapsayacak bir anlam çerçevesine sahipti. Günümüzde Pakistan, Bangladeş ve Hindistan gibi devletler tarafından temsil edilen bu coğrafyanın devasa bir yarım adadan müteşekkil olması nedeniyle Alt Kıta (Sub-Continent) olarak da isimlendirilmektedir.

² Seyyid Ahmed Han'ın eğitimci kimliğini ön plana çıkaran modern dönem araştırmalarından bazıları için bkz. Rahmani B. M. R. Hassaan, *The Educational Movement of Sir Syed Ahmed Khan, 1858-1898* (London: SOAS University of London, PhD Thesis, 1959); Theodore P. Wright, "Muslim Education in India at the Crossroads: The Case of Aligarh", *Pacific Affairs* 39/1-2 (1966), 50-63; Akhlaq Ahmad, "Impact of West on Muslim Education", *Islamic Studies* 20/1 (1981), 1-21; Shaid Jaleel, *The Aligarh movement, a chapter in the history of Indian education* (Aligarh: Aligarh Muslim University Department of Education, PhD Thesis, 2004); Nasreen Ahmed, "Sir Syed Ahmad Khan and Muslim Female Education: A Study in Contradictions", *Proceedings of the Indian History Congress* 68 (2007), 1104-1111; Belkacem Belmekki, "Sir Sayyid Ahmad Khan's Framework for the Educational Uplift of the Indian Muslims during British Raj", *Anthropos* 104 (01 Ocak 2009), 165-172.

³ Seyyid Ahmed Han, *Tesânif-î Ahmediyye* (Aligarh: Aligarh Institute Press, 1883), 1/1-2.

⁴ İngilizlerin Hindistan'da kurdukları eğitim sistemine sömürgecilik cihetinden yaklaşma gayretinde olan bir araştırma için bkz. David Kopf, "Oryantalizm ve Hindistan'ın Okumuş Elit Sınıfı", çev. İbrahim Kalın, *Sömürgecilik ve Eğitim* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1991), 35-57.

Nitekim Seyyid Ahmed Han'ın 1857 Sipahi Ayaklanması esnasında pozisyonunu İngiliz idaresinin yanında belirlemesine müteakiben eğitim faaliyetlerine başlamış olması dikkat çekicidir. Bu ilk faaliyetlerin henüz başlangıç düzeyinde ve yerel etkiye sahip olduğu gözlemlenmektedir. Fakat özellikle 1869-1870 yılları arasında İngiltere'de geçirdiği yaklaşık on yedi ayın sonunda Alt Kıta'ya döndükten sonra eğitim faaliyetlerine daha fazla yoğunlaşmış olduğu anlaşılmaktadır. Seyyid Ahmed Han'ın İngiltere dönüşü Müslümanların eğitimi ile ilgili yoğun çaba sarf etmesi, toplumun modernleşmesi için eğitimin araçsal bir fonksiyon icra etmesi ile yakından ilişkilidir. Eğitim ile modernleşme arasında tesis edilen ilişkinin, Seyyid Ahmed Han'ın eğitim anlayışının yönünün 19. yüzyıl Batılı modern paradigmalara dönmesine, yolunun ise modern yaklaşımların temsilcileri sayılan oryantalistlerle kesişmesine neden olduğu söylenebilir. Bu bağlamda elinizdeki çalışma; Seyyid Ahmed Han'ın eğitimci kişiliği ve bu husustaki faaliyetlerinin üzerinde, İngilizlerin Alt Kıta'da kurdukları sömürgeci eğitimin ve İngiliz oryantalizminin izdüşümlerine odaklanmaktadır. Bu çalışmanın amaçları doğrultusunda Seyyid Ahmed Han'ın eğitimciliğine bir çerçeve kazandırılabilmesi için öncelikle tarihsel arka planın genel hatları ele alınması akabinde ise Seyyid Ahmed Han'ın eğitim anlayışının bunun üzerine inşa edilmesi planlanmaktadır.

1. Hindistan'da Sömürgeci Eğitimin İnşası ve Fonksiyonu

Kadim tarihi ve kültürel birikimi sayesinde Hindistan, birbirinden farklı geleneklerin hinterlandında yer alan bir bölge olagelmıştır. Hindistan bu özelliği sayesinde uzun yıllar boyunca farklı geleneklere ilişkin tecrübelerin aynı potada var olabildiği ender coğrafyalardan birisi olarak dikkat çeker. Tarihsel açıdan Hint toplumunda ciddi bir travmaya neden olan sömürgecilik tecrübesi öncesinde bölgede mevcut olan siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel sistemlerin geleneksel yapılarını büyük ölçüde muhafaza ettiği anlaşılmaktadır. Ancak Alt Kıta'nın Batılı güçler tarafından işgal edilmesine müteakip, siyasi, askeri ve ekonomik alanlarda kökten değişim ve dönüşümlerin yaşandığı görülür. Kültürel bağlamda yaşanan farklılaşmanın en çok hissedildiği alanlardan birisi de eğitim kurumlarıydı.⁵ Esasında sömürgecilik ekseninde toplum mühendisliği bağlamında eğitimin araçsal konumunun, Alt Kıta'daki geleneksel eğitim kurumları üzerinde yıpratıcı bir etki yarattığı ileri sürülebilir. Ancak, çalışmamız Hindistan toplumunun tarihsel süreçteki eğitim tecrübesinin tamamını ele alma amacına matuf olmadığından, bu bölümde İngilizlerin Hindistan'da kurduğu sömürgeci eğitim sisteminin konumuza taalluk eden kısımları ele alınacaktır.

Modern dönemdeki siyasal yapıların "*kendi varlıklarını ve biricik konumlarını yetiştirdikleri nesiller üzerinden kurgularlar*"⁶ şeklindeki değerlendirme, eğitimin akademik gelişimin yanında farklı siyasi beklentileri de karşıladığına işaret etmektedir. Alt Kıta'yı hegemonyası altına alan İngilizler, 18. yüzyılın sonlarında Bengal Bölgesi'ndeki işgallerini kalıcı hale getirmek ve bölgeyi sömürgeleştirmek amacıyla çeşitli kültür politikalarını hayata geçirdiler. Emperyal hedefleri bünyesinde barındıran sömürgeciliği *meşru* bir daireye oturtma gayretinde uygulamaya alınan çeşitli kültür politikaları çerçevesinde, Alt Kıta'nın geçmişi ile problemlili fakat İngilizlerin mevcudiyeti ile barışık toplumsal bir sınıf inşa edilmeye

⁵ Hindistan'ın Batılı güçlerce istila edilmesi ve sömürgeleştirilme sürecine ilişkin olarak geniş bilgi için bkz. Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1950), 3/56 vd.; Pakistan History Boards, *A Short History of Hind-Pakistan*, ed. Mahmud Husain (Karachi: Pakistan Historical Society, 1955), 299 vd.; Taylor Meadows, *A Student's Manual of the History of India* (London: Longsmans Green and Co., 1972), 387 vd.; Taha İsmet Özel, *İngiliz Doğu Hindistan Şirketi* (İstanbul: Vadi Yayınları, 2021).

⁶ Erdal Yıldırım - Turgay Öntaş, "Türkiye'deki Kapsayıcı Vatandaşlık Eğitimine Bir Bakış", *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi* 5/3 (2023), 1465.

çalışıldı. Nitekim bu zümre üzerinden, yaşanan sömürgeleşme sürecinin sanıldığı aksine kendileri için oldukça *faydalı* olduğuna yerli halkın ikna edilmesi amaçlandı.⁷

İngiltere adına sömürgeci sorumlu Genel Vali olarak görev yapan Warren Hastings (öl. 1818) döneminde başlatılan ve Richard Wellesley (öl. 1842) döneminde devam eden oryantalist faaliyetler bu süreçte öne çıktı. Bu dönemde açılan okullarda ve İngiliz oryantalist babası kabul edilen Sir William Jones (öl. 1794) önderliğinde kurulan oryantalist kurumlarda, Alt Kıta'nın hem tarihine hem de yerel dillerine ilişkin çalışmalar yürütüldü.⁸ 1781 yılında, Warren Hastings tarafından Müslüman öğrencilerin eğitimi için açılan *Kalküta Koleji*, İngilizlerin açtığı ilk eğitim kurumlarından idi. Buna ek olarak, Jonathan Duncan (öl. 1811) tarafından 1791 yılında Kutsal Benares⁹ Şehri'nde Hindu öğrenciler için kurulan *Sanskrit Koleji* ve Richard Wellesley döneminde açılan *Fort William Koleji*, Alt Kıta'da kültürel değişim ve dönüşüm üzerinde biçimlendirici bir etkiye sahip olan okullar arasında yer aldı. Ayrıca, Hindistan'ın kadim tarihine ve kültürüne ilişkin çalışmaların yönlendiricisi olan *Bengal Asya Topluluğu (Asiatic Society of Bengal)*, 1784 yılında Sir William Jones önderliğinde kuruldu. Kopf, bu kurum aracılığıyla yerlilerden oluşan yozlaşmış bir memur sınıfının oluşturulmaya çalışıldığını belirtir.¹⁰ 18. yüzyılın sonlarından itibaren Bengal Bölgesi merkezli olarak açılan bu kurumlarda yürütülen faaliyetlerin, Hintliler için bir zihinsel inşa çabası olduğu ifade edilebilir.

1773-1830 yılları arasında oryantalistler tarafından dil, din ve kültüre yönelik eğitim çalışmalarında, yerellik vurgusunun ön planda olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Alt Kıta'nın modernleşme sürecinde bu tarihler arasında eğitimin yerel dillerde verilmesi gerektiği savunuluyordu. *Kalküta Koleji*, *Bengal Asya Topluluğu* ve *Sanskrit Koleji*, bu doğrultuda atılmış önemli adımlardı. Oryantalistlerin izlediği stratejideki "hoşgörü" atmosferinin, Hintlilerin Batı modernitesinin ürettiği paradigmalara uyum sağlamasını kolaylaştıracak bir zemin oluşturduğu belirtilir.¹¹ Bengal Bölgesi'nde yürütülen ve Müslümanlardan ziyade daha çok Hinduların muhatap alındığı bu faaliyetler, bir grup yerli arasında makes buldu. Bu kurumlarda İngiliz oryantalistler ile birlikte görev yapan yerli kimseler arasındaki etkileşim, daha sonradan *Brahma Samaj*¹² olarak isimlendirilen Hindu inancına mensup bir grubu ortaya çıkardı. Bu hareket, siyasi olarak İngilizlerin yanında pozisyon belirleyen ve sahip oldukları dini-kültürel değerlerin Batılı modern yaklaşımlarla entegrasyonunu sağlama gayretinde olan bir topluluk olarak Hindu modernleşmesinin öncüleri kabul edildi. Bengal Bölgesi'ndeki bu kültürel değişim ve dönüşüme, İngiliz tarihçileri tarafından olumlu bir imaj atfedilerek *Bengal Rönesansı* ismi verilirken, bu kültürel atmosferin üzerinde İngilizlerin eğitim kurumlarındaki faaliyetlerinin biçimlendirici bir etkisi olduğu düşünülmektedir.¹³ Bu

⁷ Görgün bu süreci; geçici olan işgal şartlarının kalıcı olan sömürge şartlarına evrilmesi olarak betimlemektedir. Bk. Tahsin Görgün, *Medeniyet Meselesi İslam ve Batı İlişkileri Çerçevesinde* (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2020), 23.

⁸ A. J. Arberry, *British Orientalists* (London: William Collins, 1943), 30.

⁹ Hinduizm inancı içerisinde kutsal kabul edilen Ganj Nehri kıyısında konumlanan Benares şehri hâlen Hindu inancı mensuplarının kutsal kabul ettikleri bölgelerdendir. Söz konusu şehir günümüzde Varanasi olarak isimlendirilir.

¹⁰ Kopf, "Oryantalizm ve Hindistan'ın Okumuş Elit Sınıfı", 35-36.

¹¹ Kana Tomizawa, "Sympathy and Prejudice: Late Eighteenth-Century British 'Orientalists' and Their Ambiguous Attitudes towards India", *Slavic Research Center, Hokkaido University, Comparative Studies on Regional Powers* 3/13 (2013), 133-144.

¹² Söz konusu harekete ilişkin genel bilgi için bk. Bayur, *Hindistan Tarihi*, 1950, 3/478-479; Bashir Ahmad Dar, *Religious Thought of Sayyid Ahmad Khan* (Lahore: Institute of Islamic Culture, 1957), 29-31; David Kopf, *The Brahma Samaj and the Shaping of the Modern Indian Mind* (Princeton University Press, 1979), 15; Kürşat Demirci, "Hinduizm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/114.

¹³ David Kopf, *British Orientalism and the Bengal Renaissance: The Dynamics of Indian Modernization, 1773-1835* (Calcutta: K. L. Mukhopadhyay, 1969), 67 vd.

dönemden sonra, İngiliz sömürge idaresinin eğitim politikalarının yerellikten uzaklaştığı ve eğitimin İngilizce yapılması gerektiğini savunan Evangelist ve Anglikanların desteklediği yeni bir stratejiye geçildiği görülmektedir. Mountstuart Elphinstone (öl. 1859), Alexander Duff (öl. 1878) ve Charles Trevelyan (öl. 1886) gibi İngiliz oryantalistler, Batılı eğitimin İngilizce aracılığıyla aktarılmasını savundular. Bu girişimi, *Brahma Samaj*'ın kurucu lideri olan Ram Mohan Roy (öl. 1833) da açtığı eğitim kurumları ile destekledi.¹⁴

1838 yılında Lord Thomas Babington Macaulay (öl. 1859) önderliğinde yerel dilde eğitim yapan kurumların kapatılarak eğitimin sadece İngilizce yapılacağına deklare edilmesine müteakip, İngiliz sömürge idaresinin Alt Kıta'da kamuya alımlarda 1853 yılından itibaren uygulamaya başladığı politikalar da Hintlileri İngilizce eğitime bir nevi mecbur bırakıyordu. Şöyle ki, Hindistan'da yerlilerin İngilizlerin kurduğu siyasi ve idari yapıda görev alabilmelerinin araçlarından birisi, Seyyid Ahmed Han'ın da üyesi olduğu *Hindistan Kamu Hizmeti (Indian Civil Service)* kurumuydu. Kamusal hizmetin herhangi bir biriminde görev alacak olan bir Hintli, bu kurumun açtığı sınavlardan başarılı olmak zorundaydı. Hükümetin uyguladığı bu politikanın *liyakat* odaklı *devrimsel* bir yöntem olduğu savunulsa da,¹⁵ sınavların İngilizce yapılması ve müfredatın Hristiyan itikadını ve Batılı modern yaklaşımları içermesi, bu yöntemin başka amaçlar taşıdığı izlenimi uyandırır. Ayrıca, kamuya alımlarda uygulanan bu *devrim* Alt Kıta'da, İngiltere'den yaklaşık yirmi yıl önce uygulamaya alındı.¹⁶ Şüphesiz buradaki temel amaç *liyakat* olsaydı, bu yöntemin İngiltere'de Alt Kıta'dan yirmi yıl sonra değil daha önce uygulanması beklenirdi. Hükümetin bu politikayı uygulamadaki amacının, sömürgeci politikalar neticesinde gelir kaynakları tükenmiş insanları, iş bulabilme ümidiyle İngilizce öğrenmeye ve bu dilin yanında Hristiyan akidesi ve Batılı modern yaklaşımları müfredatında barındıran İngiliz kolejlerine yönlendirmek olduğu düşünülebilir.¹⁷ Bu yöntemle, yerlilerin emperyal hedefleri meşru bir çerçevede sunmaya çalışan sömürgeci eğitim sistemine entegre edilmesinin hedeflendiği savunulabilir.

Alt Kıta'da eğitim dilinin yerel olmasını savunanlar ile İngilizce olmasını gerekli görenler arasındaki mücadele çağdaş çalışmaların çoğunda *Oryantalist-Anglikan* çatışması olarak ele alınır. Bu konunun, esasında İngiliz sömürgeciliğinin eğitim anlayışı bağlamında bir strateji değişikliğinden öte bir anlam taşımadığı iddia edilebilir. Eğitimin yerel dilde yapılmasını savunanlar ile eğitim dilinin İngilizce olması gerektiğini savunanların, Alt Kıta'daki mevcut kültürel değerlerin Batılı modern değerlerle değiştirilmesi konusunda hemfikir oldukları açıkça görülür. Ayrıca, her iki yaklaşımın da eğitim yoluyla toplumsal dönüşümdeki temel hedefinin, İngiliz yönetimi ile uyumlu ilişkiler kuran bir yerli sınıf oluşturmak olduğu dikkat çeker. Alt Kıta'da bu konuda İngilizce eğitimin güçlü savunucularından biri olan Charles Trevelyan, Doğu toplumlarının *din ve bilimle ilerleyebilmesi ve medenileşebilmesi* için İngilizce eğitimin vazgeçilmez olduğunu ileri sürdüğü aktarılır. İngilizce eğitimin *medenileşmenin bir unsuru* olarak sunulmasına karşın, asıl amacının İngilizlere sadık *siyasi köleler* yetiştirmek olduğu yönünde değerlendirmeler vardır. Bu durumun ise bölgenin yöneticisi olan İngilizler ile yönetilen yerel halk arasında köprü vazifesi görececek bir toplumsal sınıf oluşturma ihtiyacından doğduğu belirtilir.¹⁸ Özellikle 1857 Sipahi Ayaklanması'nın, İngiliz sömürgeci

¹⁴ Julius Richter, *A History of Missions in India*, çev. Sydney H. Moore (Fleming H. Revel Company, 1908), 173-179; Zafar Mohyuddin - Muhammad Yasir Ali, "The Development of Indian Civil Service in British India: An Analysis", *Journal of Historical Studies* 7/1 (2021), 86; Salih Kalkan, *Oryantalizm ve Sömürgecilik Bağlamında Modernist Dini Düşüncenin Teşekkülü - Hindistan'da Sir Seyyid Ahmed Han Örneği* - (Erciyes Üniversitesi, Doktora Tezi, 2024), 147.

¹⁵ Paul Stuart, "Administrative Reform in Indian Affairs", *Western Historical Quarterly* 16/2 (01 Nisan 1985), 133.

¹⁶ Mohyuddin - Ali, "The Development of Indian Civil Service in British India: An Analysis", 83.

¹⁷ Kalkan, *Oryantalizm ve Sömürgecilik Bağlamında Modernist Dini Düşüncenin Teşekkülü*, 148.

¹⁸ Charles E. Trevelyan Esq., *On The Education Of The People Of India* (London: Longman Orme Brown Green & Longmans, 1838), 88-93; Kopf, "Oryantalizm ve Hindistan'ın Okumuş Elit Sınıfı", 35, 44-47; Arabinda Poddar,

arasında müstesna bir yere sahip olan Hindistan'ın kaybedilme ihtimalini ortaya çıkarmış olması, yönetilenleri yönetenler lehine ikna edecek bir *yerli* ihtiyacını gerekli kılıyordu. Bölge sakinlerinden olan Hinduların İngiliz eğitim sistemine Müslümanlardan önce entegre edilmiş olması ve İngilizlerden önce bölgenin hâkiminin Müslümanlar olması, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu yöndeki çabaların Müslümanlar özelinde yoğunlaştırılmasına neden oldu.

İngilizler, Hintli Müslümanları bölgede sekiz asırdan uzun süre etkisini hissettiren Türk-İslam medeniyetinin bakiyesi olarak gördüklerinden, onları kendi siyasi bekaları açısından en büyük tehdit olarak değerlendirdiler.¹⁹ Ayrıca, 1857 Sipahi Ayaklanmasının baş sorumlusu olarak Hindistan'daki Müslümanların görülmesi, İngiliz sömürge idaresinin Müslümanlara yönelik bazı tedbirler almasına yol açtı. Alt Kıta'da İngilizlere karşı olumsuz tavır sergileyen kimseler, siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan ciddi bir tecride maruz bırakıldılar. Buna karşılık, eğitim kurumları marifetiyle daha önce Hindular arasında oluşturulan kültürel değişimin bir benzerinin Müslümanlar arasında yayılması amaçlandı. Ayrıca, 1857 Sipahi Ayaklanması sırasında İngiliz idaresine sadık kalan Müslümanlar ise bu hedefler doğrultusunda desteklenerek, siyasi ve kültürel açıdan Müslüman toplum içinde ön plana çıkarıldılar. 1857 sonrası Hintli Müslümanlar arasında ön plana çıkan en etkili şahsiyetlerden biri ise Seyyid Ahmed Han oldu.

18. yüzyıl sonlarında Bengal Bölgesi'nde uygulanan kültür politikalarının bir benzerinin 1857 Sipahi Ayaklanması sonrası Bâbürlülerin başkenti olması hasebiyle Müslümanların meskûn olduğu bölgelerden olan Delhi ve çevresinde hayata geçirilerek İngilizlerin mevcudiyeti ile barışık toplumsal bir sınıf inşasına girişildiği görülür. Tıpkı Bengal Bölgesi'nde olduğu gibi oryantalistlerin etkisi altındaki *Delhi Koleji* gibi okullarla şekillenen bu kültürel harekete *Delhi Rönesansı* isimlendirilmesinin yapılmış olması,²⁰ her iki bölgedeki kültürel devinimin (toplum mühendisliği) ile irtibatlı olduğunu düşündürmektedir.²¹ 1857 sonrası Hintli Müslümanlar arasında izlediği siyaset ile ön plana çıkarılan Seyyid Ahmed Han aynı zamanda Delhi ve çevresindeki bu kültürel hareketlenmenin ve Müslümanlar arasında Batılı modern eğitimin ilk temsilcilerindendir.

Renaissance In Bengal Quests And Confrontations (1800-1860) (Simla: Indian Institute Of Advanced Study, 1970), 89; Bose Nemaï Sadhan, *The Indian Awakening and Bengal* (Calcutta: K. L. Mukhopadhyay, 1960), 10-13.

¹⁹ Hindistan'a yönelik ilk Türk-İslam akınları Gazneli Mahmud (öl. 1030) ile miladi onuncu asrın sonlarında başladı. Gurlu Hanedanlığı ile devam eden sürecin akabinde kurulan Delhi Türk Sultanlığı ile Alt Kıta'da daimi yerleşime geçildi. 1526 yılında Bâbür Şah (öl. 1530) tarafından kurulan Bâbürlüler döneminde ise Türk-İslam Medeniyeti'nin tesiri hemen hemen Alt Kıta'nın tamamına yayıldı. On sekizinci asrın ortalarından itibaren Bâbürlülerin tedricen güçlerini kaybetmeye başlaması ve İngiliz hegemonyasının genişlemesi neticesinde 1858 yılında Bâbürlüler resmen İngilizler tarafından yıkıldı. Sekiz asırdan daha fazla bölgede etkisini hissettiren Türk-İslam hâkimiyet dönemine ilişkin detaylı bilgi için bk. Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1946), 1/127 vd.; Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi 2/1-570*; Naimur Rahman Farooqi, "Delhi Sultanlığı", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 1994), 9/130-132; Erdoğan Merçil, "Gazneliler", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1995), 13/480-484; İktidar Husain Sıddıqui, "Gurlular", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1996), 14/207-211; Kalkan, *Oryantalizm ve Sömürgecilik Bağlamında Modernist Dini Düşüncenin Teşekkülü*, 66-107; Ayrıca Hindistan'ın kültürel mirasına Türk-İslam medeniyetinin katkıları noktasında ülkemizde yakın dönemde hazırlanmış iki araştırma için bk. Cemil Kutlutürk, *Hint Düşüncesinde İslam Algısı* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2019); Ahmet Aydın, *Yavana İslam Medeniyetinin Büyük Havzası: Hint* (İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2021).

²⁰ Margrid Pernau, "Introduction", *The Delhi College* (Delhi: Oxford University Press, 2006), 30-31.

²¹ Bengal Rönesansı ile Delhi Rönesansı arasındaki benzerlik ve Seyyid Ahmed Han'ın düşüncesine etkisi hakkında bilgi için bk. Kalkan, *Oryantalizm ve Sömürgecilik Bağlamında Modernist Dini Düşüncenin Teşekkülü*, 142-152.

2. Seyyid Ahmed Han'ın Eğitimci Kişiliğinin Oluşumu

Seyyid Ahmed Han 1817 yılında aristokrat bir ailede Delhi'de dünyaya geldi.²² Ailesinin hem Bâbürlü Sarayı hem de İngiliz idaresi ile bağlantıları vardı. Babası Seyyid Müttakî (öl. 1836-7) ve ailesi daha çok Bâbürlü hanedanlığı ile irtibatlıyken, annesi Azîzü'n-nisa Begüm'ün (öl. 1858) ailesi ise hem Bâbürlüler hem de İngilizler nezdinde itibarlı ailelerdendi. Özellikle annesinin babası Hoca Ferid'in (öl. 1828) yaşadığı dönemde Hintli Müslümanlar arasındaki en nüfuzlu kimse olduğu aktarılır.²³ Dedesinin sahip olduğu bu nüfuz, Seyyid Ahmed Han'ın kariyerinin şekillenmesinde oldukça etkili bir unsur olarak dikkat çeker.

Çocukluk ve gençlik yıllarını Alt Kıta'nın diğer bölgelerine nazaran Delhi'de daha müreffeh şartlar altında geçiren Seyyid Ahmed Han'ın dönemsel şartlar itibarıyla son derece konforlu bir hayat sürdürdüğü ifade edilebilir. Onun, gençlik dönemini *"aynı şaraptan sarhoş oldum ve meleklerin bile beni uyandıramadığı aynı ağır uykuya daldım"*²⁴ şeklinde mecazen betimlemiş olması, hayatının ilk evresinde kaygısız bir yaşam biçimine sahip olduğunu gösterir. Bunu destekleyecek mahiyette Seyyid Ahmed Han'ın Delhi'de düzenlenen müzikli eğlencelere, av partilerine ve hem Müslümanlar hem de Hindular tarafından tertiplenen etkinliklere sık sık katıldığı aktarılır. Hayatının bu döneminde sahip olduğu konforun onun eğitime olumsuz yansımalarının olduğu müşahade edilir. Nitekim çocukluğunda maruz kaldığı temel dini eğitimin yanında, gençlik döneminde de temel düzeyde kısa süreli matematik ve tıp eğitimi aldığı ve on sekiz yaşında bu eğitimin sonlandığı belirtilmektedir.²⁵

Seyyid Ahmed Han'ın babasının 1836 veya 1837 yılındaki vefatıyla birlikte Bâbürlü sarayından aileye sağlanan gelirlerin bir kısmının kesilmesiyle konforlu hayatının nispeten kaybolduğu anlaşılmaktadır. Nitekim babasının vefatından sonra ekonomik olarak zor duruma düştüğü ifade edilen Seyyid Ahmed Han, 1837 veya 1838 yılında İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'ne ait mahkemelerin birisinde görev yapan yakın bir akrabasının yanında kâtip olarak işe başladı. Dedesinin İngilizler arasındaki şöhretinin de katkısıyla Şirket bünyesinde farklı rütbe ve görevlere yükselerek kısa sürede önce stajyer hâkimliğe, sonrasında ise hâkimliğe terfi ettirildi. Agra, Gazîpûr, Fetihpûr Sikri, Delhi, Bicnûr, Muradabâd, Benares gibi Alt Kıta'nın farklı bölgelerinde İngiliz mahkemelerinde görev yaptı.²⁶ Bu süreçte yaşanan 1857 Sipahi Ayaklanması ise onun kariyerinin ve zihinsel yapısının şekillenmesinde önemli bir kırılma noktası oldu.

İngilizlerin emperyal hedefler bağlamında Alt Kıta'da uyguladıkları askeri, siyasi, ekonomik ve sosyal politikalar karşısında toplumsal yapıda biriken gerilim, 1857 yılında İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin ordusu içerisinde bulunan yerlilerden müteşekkil Sipahiler (Sepoy) arasında patlak verdi. Bu olay halk arasında yayılarak İngiliz karşıtı büyük bir toplumsal harekete dönüştü. Hindistan'da yaşayan hemen hemen tüm grupların katılımıyla cereyan eden hadiseler İngilizler tarafından son derece kanlı bir şekilde bastırıldı. Ayaklanmanın büyük kitlesel kıyımlarla bastırılmasından sonra konuya bizzat el atan Londra

²² Graham, *The Life and Work*, 1; Hâlî, *Hayat-i-Javed*, 1.

²³ Dedesi Hoca Ferid'in İngilizler tarafından önemli görevlere getirildiği bilinmektedir. İngilizlerin Bengal Bölgesi'nde kurdukları Kalküta Koleji müfettişliği ile İran sarayına sefir olarak görevlendirilmesi bu görevler arasında sayılabilir. Seyyid Ahmed Han'ın annesi tarafından ailesini aktardığı çalışma için bk. Seyyid Ahmed Han, *Sirât-ı Ferîdiyye* (Aligarh: Sir Syed Academy, 2009).

²⁴ Han, *Sirât-ı Ferîdiyye*, 36-39.

²⁵ George Farquhar Graham, *The Life and Work of Syed Ahmed Khan, C.S.I.* (Edinburg and London: William Blackwood, 1885), 7; Altâf Husseyin Hâlî, *Hayat-i-Javed: A Biographical Account of Sir Sayyid*, çev. K.H Qadiri - David J. Matthews (Delhi: Idarah-i Adabiyat-i Delhi, 2009), 10, 23-25; Farook Ahmad Dar, "Strategy of Loyalism: A Case Study of Syed Ahmad Khan's Relations with the British", *Journal of Political Studies* 27/1 (2019), 94.

²⁶ Graham, *The Life and Work*, 7-18; Hâlî, *Hayat-i-Javed*, 29-39.

merkezli İngiltere hükümeti ise bir taraftan bölgede sekiz asırdan fazla süredir varlık gösteren Türk-İslam devleti olan Bâbürlülerin mevcudiyetine resmen son verirken, diğer taraftan İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'ni lağvederek Alt Kıta'yı kraliçenin toprağı haline getirdi. Bu gelişmelerin yanında söz konusu hadisenin en önemli sonuçlarından birisi de İngiliz sömürge idaresi tarafından 1857 Ayaklanmasının baş müsebbipleri olarak Hintli Müslümanların görülmüş olmasıdır.²⁷

Ayaklanma sırasında İngiliz hükümetine sadık kaldığını ve İngiliz aileleri hayatı pahasına müdafaa ettiğini aktaran Seyyid Ahmed Han ise bu süreçten sonra hayatında iki ana hedefe odaklandı. Bunlardan ilki Hintli Müslümanların hayatta kalabilmeleri için siyasi olarak İngiliz idaresi ile uzlaştırılmasıdır.²⁸ Seyyid Ahmed Han'ın buradaki amacı aynı zamanda Hintli Müslümanların Alt Kıta'da teşekkül eden İngiliz idaresi için siyasi bir tehdit olmadığını İngiliz kamuoyuna ispatlamaya çalışmaktır. Nitekim bu hususta Alt Kıta'da görevli oryantalistlerden William Wilson Hunter (öl. 1900), *Indian Musalmans* isimli bir çalışma hazırlayarak Müslümanların inançları gereği İngiliz idaresini asla benimsemeyeceği ve bu yüzden sürekli baskı altında tutulmalarını hükümete tavsiye ediyordu. Buna karşılık bir makale kaleme alan Seyyid Ahmed Han ise söz konusu çalışmada Hintli bir Müslümanın hem İngiliz idaresinin sadık bir tebaası hem de iyi bir Müslüman olabileceğini, İslam dininin buna engel olmadığını, bu sebepten de İngiliz idaresi için bir tehdit olarak algılanmamaları gerektiğini ispatlamaya çalışıyordu.²⁹

Seyyid Ahmed Han'ın 1857 sonrası kendisine belirlediği ikinci ana hedef ise eğitim noktasında Hintli Müslümanların Batılı modern bilimlerle kuşatılmalarıdır. Ona göre Müslümanlar eğitim hususunda Batılı toplumların gerisinde kaldıkları için Alt Kıta'da etkisiz duruma düşmüşlerdir. Onların Batılı toplumlar gibi yüksek bir medeniyet seviyesine ulaşmaları ancak Batılı yaklaşımların Müslümanların zihinlerini dizayn etmesiyle mümkün olacaktır. Hatta burada İslam toplumunun ilk dönemlerinden referansta bulunan Seyyid Ahmed Han, nasıl ki İslamiyet'in ilk dönemlerinde Müslümanlar bugünkü Batılı bilimin öncüsü sayılan Yunan felsefesinden istifade etmek suretiyle ilerlemişlerse, günümüz Müslümanları da ilerlemek için aynı refleksi 19. yüzyıl Batılı modern yaklaşımlara göstermek zorundadırlar.³⁰

Seyyid Ahmed Han söz konusu yaklaşımların Müslümanlar arasında yayılması için en iyi ve kesin yöntemin eğitim olduğunu düşünüyordu. Bunun için çeşitli okul ve dernekler açsa da bu yönde atılmış ilk ciddi adımın 1863 yılında Gazîpûr'da kurduğu *Bilim Cemiyeti* (Scientific Society) olduğu ifade edilebilir. Esasında bir tercüme merkezi olan söz konusu kurum vasıtasıyla Müslüman toplumun, İngilizceden yerel dillere tercüme edilen eserler vasıtasıyla Batılı modern bilimlere ısındırılması amaçlandı.³¹ Bunun akabinde onun hayat serüveninde eğitimci yönünü ön plana çıkaracak olan önemli bir gelişme olarak 1869-1870 yılları arasındaki İngiltere ziyareti görülebilir. Bu ziyaret, bir taraftan onun düşünce dünyasındaki modernist dönüşüm için başlangıç noktası kabul edilirken diğer taraftan eğitimci kimliğinin şekillenmesine de zemin hazırlamıştır.

²⁷ Bayur, *Hindistan Tarihi*, 3/309, 380-381.

²⁸ Seyyid Ahmed Han, *An Account of The Loyal Mahomedans of India* (Meerut: By. J. A. Gibbons At The Mofussilite Press, 1860), 1-3/13-17; Hâlî, *Hayat-i-Javed*, 62; Aziz Ahmed, *Hindistan'da İslam Kültürü Çalışmaları* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 81.

²⁹ Krş. W.W. Hunter, *The Indian Musalmans* (London: Trübner and Company, 1876); Seyyid Ahmed Han, *Review on Dr. Hunter's Indian Musalmans; are They Bound in Conscience to Rebel Against the Queen?* (Lahore: Premier Book House, ts.).

³⁰ Seyyid Ahmed Han, *Maqâlât-ı Sir Seyyid*, ed. Muhammed İsmail Panipati (Lahor: Saadat Art Press, 1993), 12/153-156, 163.

³¹ Hâlî, *Hayat-i-Javed*, 85.

İngiliz sömürge idaresi yerlilerden bir grup öğrenciyi İngiltere'de eğitim almaları için bir burs programı başlattı. Kuzey-Batı Eyaletlerinde bulunan Müslümanlardan bu bursu kazanan tek isim Seyyid Ahmed Han'ın oğlu Seyyid Mahmud olduğu aktarılır. Seyyid Ahmed Han oğlunun İngiliz hükümetinin sağladığı burs ile İngiltere'de hukuk eğitimi alma hakkını elde etmesinden sonra bazı İngiliz dostlarının tavsiyesi ile kendisi de İngiltere'ye gitmeye karar verdi. O, İngilizlerin gelişmişliğini bizatihi tecrübe ederek halkına anlatmak isteğinde olduğunu ifade eden bir talep dilekçesi ile İngiliz sömürge idaresine başvurdu.³² Onun gerek ailesinin konumunu, gerekse 1857 Ayaklanma sırasındaki tutumunu göz önünde bulunduran Hükümet, bu talebi olumlu karşıladı. Nitekim onun, iki oğlu ve hizmetçisi eşliğinde uzun bir yolculuktan sonra ulaştığı İngiltere'de geçirdiği yaklaşık on yedi ayda sıradan bir misafirden daha fazla itibar gördüğü anlaşılmaktadır.

İngiltere'de, 1864-69 yılları arasından Alt Kıta'da sömürgeci sorumlu Genel Vali olarak görev yapan Lord Lawrence (öl. 1879) tarafından organize edilen programa göre hareket ettiği anlaşılan Seyyid Ahmed Han, adına düzenlenen çeşitli toplantılarda İngiliz aristokrasinin son derece önemli isimleri ile tanışma fırsatı elde etti. Bunun yanında İngiltere Kraliçesi Victoria'nın iştirak ettiği bazı törenlere özel davetli olarak katıldı. Bu davetlerden birisinde onun İngiliz Kraliçe'nin elini öptüğü de aktarılmaktadır.³³ Seyyid Ahmed Han burada sadece siyasi ve bürokratik temaslarda bulunmadı. Onun İngiltere'de kaldığı dönemde aynı zamanda İngiliz oryantalistleri ile gelişen bir ilişkisi olduğu görülür. O, İngiltere'de *Royal Asiatic Society*, *Atheneum Clup* gibi dönemin son derece prestijli kuruluşlarının üyesi olarak seçildi. Bu kuruluşların çatısı altında tertiplenen etkinliklere katılarak dönemin önemli oryantalistleri ile sohbet etme imkânı buldu. Burada edindiği tecrübeler eğitim anlayışına da tesir edecek şekilde düşünce dünyasını şekillendirirken aynı zamanda Oxford ve Cambridge Üniversitelerini sık sık ziyaret ederek İngiliz eğitim sistemi hakkında malumat sahibi oldu. Ayrıca *British Museum* ve *Hindistan Ofisi (Indian Office)* kütüphaneleri sık sık ziyaret ettiği yerlerdendi. İngiltere'de geçirdiği yaklaşık on yedi aylık bu sürecin, onun dini düşüncesinden eğitim anlayışına kadar geniş bir yelpazede ortaya koyduğu fikir ve faaliyetlerde hissedilen zihinsel yansımaları söz konudur.³⁴

İngiltere ziyaretinin Seyyid Ahmed Han için önemli bir kazanımının, onun eğitimci kimliğine ilişkin olduğunu ifade edmişti. Toplumun Batılı yaklaşımlar ışığında modernize edilmesi noktasında, eğitimin son derece önemli bir enstrüman olduğunu fark eden Seyyid Ahmed Han'ın ülkesine döndükten sonra birinci önceliği Hintli Müslümanların eğitimi meselesi oldu. Bunun için öncelikle basın-yayın veya sosyal araştırmalar gibi çeşitli çalışmalara yöneldi. Bu faaliyetler sayesinde uygun bir zemin oluşturarak eğitim alanında kendisinin en önemli eseri sayılan ve günümüzde *Aligarh Müslüman Üniversitesi* olarak isimlendirilen *Mohammedan Anglo Oriental College*'i 1875 yılında Aligarh'ta hayata geçirdi. Seyyid Ahmed Han'ın eğitim anlayışındaki oryantalist iz düşümler bağlamında *Mohammedan Anglo Oriental College* araştırmamızda bu cihetten yeniden ala alınacaktır.

Seyyid Ahmed Han kolej ve genel olarak eğitim işlerine daha fazla zaman ayırmak amacıyla 1876 yılında emekliye ayrıldı.³⁵ İngiliz Doğu Hindistan Şirketi bünyesinde geçen yaklaşık kırk yıllık hizmetten sonra toplumun modernleşmesi için telif çalışmalara da yönelen

³² Graham, *The Life and Work*, 97; Hâlî, *Hayat-i-Javed*, 108-112; İftihâr Âlem Han, *Sir Seyyid: Durûnî Hâne* (Aligarh: Educational Book House, 2006), 107.

³³ Dar, "Strategy of Loyalism", 102.

³⁴ Seyyid Ahmed Han'ın İngiltere'de tuttuğu günlüklerin derlemesi için bk. Seyyid Ahmed Han, *Müsâfirân London*, ed. Muhammed İsmail Panipati (Aligarh: Publications Division, 2009); Ayrıca dönemin müşahitleri ve onun biyografisinin yazarlarının İngiltere ziyaretine ilişkin notları için bk. Graham, *The Life and Work*, 97-194; Hâlî, *Hayat-i-Javed*, 107-121.

³⁵ Hâlî, *Hayat-i-Javed*, 145.

Seyyid Ahmed Han, örneğin İslam düşüncesinin modernist bir yorumunu ihtiva eden Kur'an-ı Kerim tefsirini bu dönem itibarıyla kaleme aldı.³⁶ Bunun yanında eğitim çalışmalarına devam ederek Aligarh'ta kurduğu okulu genişletti. O, üstlendiği eğitim misyonunun tüm Alt Kıta'ya yayılması maksadıyla 1886 yılından itibaren her yıl toplanmak üzere yılda bir kez *Müslüman Eğitim Konferansı (Mohammedan Educational Conference)* isimli bir konferansı tertip etti. Zaman zaman onun siyasal mesajlarını da verdiği bir platforma dönüşen bu toplantılar, 1896 yılına kadar ülkenin farklı şehirlerinde planladığı gibi devam etti. Hatta Seyyid Ahmed Han'ın 1887 yılındaki Lucknow Eğitim konferansında, İngiliz karşıtı bir harekete dönüşen *Hindistan Ulusal Kongresi (Indian National Congress)* aleyhinde açıklamalar yapmasının akabinde İngiliz sömürge idaresi tarafından 1888 yılında Sir ünvanı ile taltif edilmiş olması,³⁷ söz konusu toplantıların siyasi bir ajandasının da olduğuna işaret etmektedir.

Hintli Müslümanların siyasi ve sosyal temayüllerinde son derece etkili bir konum elde eden Seyyid Ahmed Han, yakalandığı rahatsızlık nedeniyle 1898 yılında seksen bir yaşında hayatını kaybetti. Cenazesi Aligarh Müslüman Üniversitesi yerleşkesi içerisinde yer alan Cuma Camii'nin avlusuna, yerli ve yabancı çok sayıda kimsenin katılımıyla defnedildi. Özellikle İngiltere başta olmak üzere çok sayıda Avrupa gazetesi Seyyid Ahmed Han'ın vefat haberini baş sayfaya taşıyarak taziyelerini ilettiler.³⁸

Seyyid Ahmed Han'ın hayat sürecine ilişkin genel hatlarıyla aktarılanlardan anlaşılacağı üzere onun, hayatı boyunca aldığı eğitimin Müslümanların eğitim misyonunu üstlenecek seviyede olmadığı rahatlıkla ifade edilebilir. Yaşamının son döneminde kaleme aldığı derleme bir çalışmada akademik seviyesinin okuma yazma bilmeyenden sadece bir derece üstün olduğu, onun dışında kendisini ileri taşıyacak herhangi bir eğitim almadığını belirtmekle birlikte, Allah tarafından sorgulayıcı bir zihinle donatıldığını ifade eder.³⁹ Seyyid Ahmed Han'ın kendi zihinsel yapısına ilişkin sübjektif değerlendirmesini bir kenara koyarsak; onun toplumun eğitimini üstlenecek zihinsel bir yapıya nasıl kavuştuğu çalışmamız açısından önemli bir husus olarak değerlendirilmektedir. Nitekim onun Müslüman toplum arasında eğitimci kimliği ile ön plana çıkmasına neden olan fikir ve faaliyetlerinin, etkilenime açık bir şekilde gelişim gösterdiği anlaşılmaktadır.

3. Eğitim ile İlgili Fikir ve Faaliyetlerinde Oryantalist İz Düşümler

Seyyid Ahmed Han'ın kariyerinin ve zihinsel yapısının şekillenmesinde 1857 Sipahi Ayaklanması önemli bir kırılma noktasını oluşturmaktadır. Bu süreçten itibaren onun siyasi olarak kendisini İngiliz sömürge idaresinin yanında konumlandığı ve hayatı boyunca diğer eylemlerinde bu noktayı nazar-ı dikkate alarak hareket ettiği ifade edilebilir. Bu noktada 1857 sonrası İngilizlerle siyasi zemindeki yakınlaşmanın zamanla zihinsel bir etkilenime zemin oluşturmasından bahsedilebilir. Sosyal, siyasal ve dini olmak üzere çok sahada hissedilen

³⁶Seyyid Ahmed Han'ın 1876 yılından itibaren başladığı tefsir çalışması 1894 yılına kadar devam etti. Klasik bir tefsirden ziyade kendisinin önemli gördüğü âyetleri konu edinen tefsir, bu yönüyle Kur'an'ın tamamını değil bir kısmını yorumlamıştır. O, hayattayken altı cildi basılan tefsir çalışmasının bir cildi de vefatından sonra ilave edilerek yedi cilde tamamlanmıştır. Seyyid Ahmed Han'ın tefsirinin en temel amacının Kur'an-ı Kerim'de yer alan âyetlerin 19. yüzyıl bilim anlayışının kabul edebileceği bir düzleme çekilmeye çalışılması olduğu rahatlıkla iddia edilebilir. Çalışma hakkında geniş bir değerlendirme için bk. Shabnam Parveen, *Sir Syed Ahmad Khan's Contribution To Islamic Learning* (Aligarh: Aligarh Muslim University Department of Islamic Studies, Doktora, 2008), 137-174.

³⁷Hâlî, *Hayat-i Javed*, 194-202, 216-217; Bayur, *Hindistan Tarihi*, 3/383; Hafeez Malik, "Sir Sayyid Ahmad Khan's Contribution to the Development of Muslim Nationalism in India", *Modern Asian Studies* 4/2 (Mart 1970), 142.

³⁸Shafey Kidwai, *Cementing Ethics with Modernism: An Appraisal of Sir Sayyid Ahmed Khan's Writings* (New Delhi: Gyan Publ. House, 2010), 66; K. A. Nizami, *Sayyid Ahmad Khan* (New Delhi: Publications Division, 2002), 129; Hâlî, *Hayat-i Javed*, 233-239.

³⁹Han, *Tesânif-i Ahmediyye*, 1/1-2.

zihinsel dönüşümün eğitime taalluk eden yansımalarının, 1869-1870 İngiltere ziyareti sonrası fikir ve faaliyetlerinde belirgin bir hâle gelmiş olması söz konusudur. Esasında eğitim çalışmalarına İngiltere ziyareti sonrası yoğunlaşmış olması da mezkûr seyahatin bu husustaki tesirine işaret eder. Nitekim Seyyid Ahmed Han'ın eğitim anlayışının İngiltere ziyareti ile şekillendiği yönünde belirtilen kanaatler de bu bağlamda anlam kazanmaktadır.⁴⁰

Hatırlanacağı üzere Seyyid Ahmed Han 1857 sonrası kendisine iki ana hedef belirlemiştir. Bu hedeflerin ilki Hintli Müslümanları siyasi olarak İngiliz sömürge idaresine yakınlaştırmaktı. Bunun yanında belirlemiş olduğu ikinci bir hedef ise Hintli Müslümanların Batılı yaklaşımlar aracılığıyla modernleşmelerinin sağlanmasıydı. Haddizatında İngiliz kolejlerinde sunulan Batılı modern paradigmlar marifetiyle İngiliz idaresi ile ılımlı ilişkilere sahip kimseler yetiştirilmiş olması, Seyyid Ahmed Han'ın ikinci olarak belirlemiş olduğu hedefi gerçekleştirmesinin aynı zamanda birinci hedefin de gerçekleşeceği anlamına geliyordu. Bu bağlamda onun, 1857 sonrası belirlediği hedeflere yani İngiliz idaresi ile ılımlı ilişkilere sahip bireylerin yetişmesinde ve Hintli Müslümanların Batılı modern yaklaşımlarla uyumlu olmasında eğitimin önemli bir enstrüman olduğuna kanaat getirdiği görülür. Bu amaçlarla İngiltere dönüşü yoğunlaştığı eğitim faaliyetlerinin, her ne kadar aynı amaçlara matuf olmasa da İngiliz sömürge idaresinin eğitim çalışmaları ile paralel bir seyir almış olması, bu husustaki oryantalist etkiyi gündeme getirmektedir. Seyyid Ahmed Han'ın eğitim sahasına ilişkin fikir ve faaliyetleri ile İngiliz oryantalistlerin bu husustaki iddia ve çalışmalarının kesişim noktalarına üç alt başlık altında işaret edilebilir.

3.1. Hintli Müslümanların “Geri Kalmışlığı” Problemi

Araştırmamızda daha önceden ifade edildiği üzere Hindistan'da teşekkül etmiş olan Türk-İslam devletlerinin bakiyesi olarak kabul edilen ve İngiliz sömürge idaresinin bekası açısından tehdit olarak görülen Hintli Müslümanlar, Alt Kıta'da toplumsal hayatta ağır bir tecride maruz kalmaktaydılar. Müslümanlara bakış açısını göstermesi açısından İngiliz sömürge idaresinde eğitim komisyon başkanlığı görevini yürüten W. W. Hunter'in 1870 tarihli çalışmasına müracaat edilebilir. İngiliz sömürgesi öncesinde son derece saygın bir konumda bulunan Hintli Müslümanların kendi dönemindeki konumlarını kıyas eden Hunter; Hintli bir Müslüman için bir asır önceki konumlarının şimdilerde (1870) ancak bir hayal olduğunu belirtir. Onların toplumsal hayatta bu derece gerilemelerinden tatmin olmadığı anlaşılan Hunter, Müslümanların Alt Kıta'da varlıklarının resmen tanınmış olmasının bile hükümet açısından bir leke olduğunu ve onların ancak kapıcılık gibi alt işlerde çalıştırılmaya layık olduklarını savunmaktadır.⁴¹ Sömürge dönemi Hindistan'ında Müslümanların kitlesel olarak tecrit edildiğini gösterir mahiyette, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Hintli Müslümanların İngiliz sömürge idaresi tarafından memurluk görevine getirilmediğinin altı çizilmektedir.⁴²

İngiliz oryantalistler, özellikle 1857 Ayaklanmasından sorumlu tuttıkları Müslümanların Alt Kıta'da İngiliz hükümeti tarafından siyasi ve sosyal olarak toplumsal yapıdan tecrit edilmesini, onların “geri kalmışlığının” doğal bir sonucu olarak meşrulaştırmaktaydılar. Bu savunuya göre Müslümanlar modern ve medeni olarak telakki edilen toplumların gerisinde kaldıkları için toplumsal yapıdan tecrit edilmekteydi. Bu durum aynı zamanda geri kaldığına dair hakkında hüküm verilen Müslümanların ancak Batılı paradigmlarla ilerleyebileceğini salık vermekte ve bu görevi Alt Kıta'daki İngiliz eğitim sistemine tahsis etmekteydi. Söz gelimi toplumların geri kalmışlığını matematiksel bazı

⁴⁰ Nizami, *Sayyid Ahmad Khan*, 64.

⁴¹ Hunter, *The Indian Musalmans*, 170.

⁴² Peter Hardy, *The Muslims of British India* (Cambridge: Cambridge University Press, 1972), 36.

yasalara bağlayan İngiliz medeniyet tarihçisi Thomas Henry Buckle (öl. 1862) çalışmalarında, Hindistanlıların geri kalışlarının itaatkâr bir toplum modeli ile ilişkilendirmekteydi. Buckle, Alt Kıta toplumunun büyük bir kısmının itaatkâr vasıflarından dolayı köle olmalarının doğal olduğunu, bu durumun da değiştirilmesi imkânsız fiziksel yasaların bir sonucu olduğunu savunarak, medeniyetin ortaya çıktığı toprakların Batı Avrupa olmasından dolayı diğer toplumların onları takip etmesinin fiziksel bir yasaya bağlı olduğunu iddia ediyordu.⁴³

Seyyid Ahmed Han'ın da Hintli Müslümanların eğitimsiz olmaları nedeniyle İngilizler tarafından ağır bir tecride maruz kaldıklarına, ancak Batılı modern eğitim yoluyla bu tecritten kurutulabileceklerine kâni olduğu anlaşılmaktadır. Müslümanların her açıdan geri kalmışlığını onların eğitim durumları ile irtibatlandıran Seyyid Ahmed Han'ın bu konu özelindeki ön kabullerinin, Buckle ile benzer bir nitelik arz etmesi dikkat çeker. Nitekim onun düşüncesinde; Hindistan'da özgür düşüncenin gelişmemesi ve buna bağlı olarak toplumun eğitim noktasında geri kalması, insanların devlet veya onu temsil eden otokratik bir güce itaat etme alışkanlığı ile ilişkili bir şekilde değerlendirilir.⁴⁴

Haddizatında eğitim konusunda sömürge döneminde Hindistan'da yaşayan Müslümanların kendilerini İngilizlerin açtığı eğitim kurumlarının dışında tuttukları, Müslümanların kendine ait okulların büyük bir kısmının kapatıldığı ve buna paralel olarak okuma yazma oranlarının Müslümanlar arasında giderek düştüğü bilinen bir husustur. Fakat Hintli Müslümanların "geri kalmış" olması, İngiliz oryantalistlerin iddia ettikleri gibi hükümetin uyguladığı tecrit politikasının bir nedenini mi oluşturduğu yoksa sonucunu mu teşkil ettiği hususu muğlaktır. Açıkçası oryantalist iddianın ve Seyyid Ahmed Han'ın bu konudaki ön kabulünün, Alt Kıta'da ikamet eden Müslümanların *geri kalmışlığını* açıklamak için yeterli olmadığı savunulabilir.

Bu hususu biraz açarsak; bölgede güç dengelerinin İngilizler lehine bozulmasının öncesinde, Müslümanların bilim ve edebiyatta oryantalistlerin iddia ettikleri gibi kötü durumda olmadığı görülür. Aktarılanlara göre İngiliz sömürgesinin yayılmasının öncesinde Alt Kıta'da Müslümanlar, sanıldığı aksine eğitime oldukça önem vermekteydiler. Bu noktada sadece Bengal Bölgesi'nde, İngilizlerin bu toprakların tasarrufunu Müslümanların elinden almasına kadar Müslümanların eğitim kurumlarının giderlerini karşılamak amacıyla işletilen vakıf topraklarının miktarı neredeyse tüm Bengal Bölgesi'nin dörtte birine tekabül edecek şekilde taksim edilmişti. Fakat İngilizlerin bölgedeki kontrolü ellerine aldıktan sonra uyguladıkları tarım politikaları, bu toprakların vakıf arazisi vasfını yitirmesine ve emperyal hedefler doğrultusunda işletilmelerine neden oldu. Ayrıca İngiliz emperyalizmi öncesinde bilimin çeşitli alanlarındaki çalışmalarının yine sanıldığı gibi durağan olmadığı anlaşılıyor. Söz gelimi, tıp alanında katarakt ameliyatının Müslümanlarca yapılmasından Isaac Newton'a (öl. 1727) ait *Principia'nın* Arapçaya tercüme edilmesine kadar geniş bir alanda bizzat Alt Kıta'da Müslümanların yürütücüsü olduğu bilimsel çalışmaların yapıldığı ifade edilmektedir.⁴⁵ Bu durum, geleneksel eğitim sisteminin Müslümanları geri bıraktığı yönünde kanaat belirten Seyyid Ahmed Han'ın değerlendirmesini tartışmaya açarken aynı zamanda böyle bir kanaate sahip olmasında oryantalist iddiaların tesirine işaret etmektedir.

Bu bağlamda, Müslümanların eğitim açısından Alt Kıta'da diğer gruplar arasında geri düşmelerinin nedenlerini oryantalist iddialardan ziyade, İngilizlerin uyguladıkları ekonomik ve sosyal politikaların sonuçları üzerinden değerlendirmek daha makul durmaktadır.

⁴³ Krş. Henry Thomas Buckle, *History of Civilization in England* (Newyork: D. Appleton and Company, 1884), 1/58,59vd.

⁴⁴ Nizami, Seyyid Ahmed Han'ın *Tehzîbü'l-Ahlâk* dergisinde yer alan bir makalesinden bu fikri alıntılanmaktadır. Bk. Nizami, *Sayyid Ahmad Khan*, 7, 78.

⁴⁵ Detaylı bilgi için bk. Dar, *Religious Thought*, 60-68.

Bulgur'un da ifade ettiği üzere, 1835 yılında eğitim dilinin Farsçadan İngilizceye çevrilmesi ve eğitim için ayrılan vakıf topraklarının İngiliz hükümetinin emperyal hedefleri doğrultusunda işletilerek bu vasfını yitirmesi, Alt Kıta'da Müslümanların eğitimlerine vurulan en büyük darbelerdendi.⁴⁶ Diğer taraftan, siyasi bir tehdit olarak görülen Müslümanların idari ve kamusal alandan uzaklaştırılması, uygulanan ekonomik politikalar nedeniyle halkın giderek yoksullaşması ve Müslüman eğitim kurumları dâhil olmak üzere yerel okullardan mezun olan öğrencilerin herhangi bir devlet kademesinde görevlendirilmemesi gibi nedenler de Hintli Müslümanlar arasında eğitimin gerilemesine neden olan diğer faktörler olarak karşımıza çıkar.

Oryantalistlerin bu husustaki iddialarının iki amaca matuf olduğu ifade edilebilir. Bunlardan ilki, siyasal olarak tehdit olarak algılanan Hintli Müslümanların sosyal, ekonomik ve bürokratik yapıdan tecrit edilmesine kendi pencerelerinden bir meşruiyet kazandırmaktır. İkinci bir hedef ise bizzat kendi geleneksel yapılarında mündemiç olan şartlardan dolayı *geri kalmış* Müslümanların, Batılılar tarafından *beyaz adamın yükü* kapsamında modernleştirilmelerinin sağlanmasıdır. Bu konudaki fikirlerinin İngiliz emperyalizmi ile amaç birlikteliği yaptığı iddia edilemese de benzer şekilde tezahür ettiği görülür. Ayrıca Müslümanların *geri kalmışlığı* noktasındaki bu ön kabulü, onun eğitim noktasında hem harekete geçmesine hem de eğitim anlayışına istikamet tayin etmesine neden oldu. Bu noktada eğitim açısından temel kaygısı, geleneksel eğitim sistemi nedeniyle *geri kalmış* Müslümanların Batılı modern değerler vasıtasıyla ilerlemesidir. Onun düşüncesinde yoksulluğun tek nedeninin cehalet olduğu buna karşılık Müslümanların ilerlemesinin yegâne yolunun Batılı modern yaklaşımlara vakıf olmaktan geçtiğine kanaat getirdiği ifade edilir.⁴⁷

Onun bu yaklaşımı aynı zamanda toplumdaki maddi ve manevi tüm sorunların çözümününün 19. yüzyıl Batılı modern bilimlerinin öğrenilmesi ile mümkün olabileceği düşüncesinde olduğunu göstermektedir. Böylece toplumun kendisini birtakım gerekçelerle dışarıda tuttuğu bu eğitim sistemine ikna edilmesi, onun eğitim ile ilgili faaliyetlerinin bir parçası haline geldi. İngiliz sömürge idaresinin, toplumun ve dolayısıyla Hintli Müslümanların İngiliz eğitim sistemine entegre edilmesi ile ilgili aldığı tedbirler de burada Seyyid Ahmed Han'ın çalışmalarıyla paralel bir seyir almaktadır. Daha önceden ifade edildiği üzere İngiliz sömürge idaresi 1838 yılından sonra tüm Alt Kıta'da yerel dilde eğitimi yasaklayarak eğitim dilinin sadece İngilizce olarak sunulduğu kurumların eğitim sistemine akredite olacağını deklare etmekteydi. Bu noktada eğitim dilinin İngilizce olmasının, toplumun modern Batılı değerlere ısındırılması noktasında araçsal bir konuma geldiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte İngilizlerin 1838 sonrası uyguladıkları eğitim politikalarının Seyyid Ahmed Han'ın İngilizce eğitim ile ilgili görüşlerinin gelişiminde biçimlendirici bir etkiye sahip olduğu görülür.

3.2. Eğitim Dilinin İngilizce Olmasının Araçsal Konumu

Çalışmamızın tarihsel arka planı bağlamında İngiliz sömürgeciliğinin Alt Kıta'da kurmaya çalıştığı eğitim sisteminin, kendi meşruiyetini temin edici nitelikte vatandaş yetiştirme amacına matuf olduğu zikredilmişti. Bu hususta aktif olarak rol alan oryantalistler öncülüğünde ilk dönemde yerel dilde eğitime önem verildiği, fakat bunun süreç içerisinde değişerek eğitim dilinin sadece İngilizce olması gerektiğinin bir hükümet politikasına

⁴⁶ Durmuş Bulgur, "Ticaretten sömürgeciliğe XIX. yüzyılda Hindistan ve İngiliz hâkimiyeti", *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 17 (2004), 89.

⁴⁷ Dr. Rashid Waseem, *Sir Syed Ke Mukhalifeen* (Delhi: Matba Aala Press, 2018), 114 Ayrıca Toplumsal yapıda yaygınlaşan yoksulluğu, uygulanan sömürge politikalarından ziyade toplumun eğitim durumlarıyla ilişkilendirmiş olması, Seyyid Ahmed Han gibi Alt Kıta'da sömürge döneminde yaşanan büyük kıtlıklara şahit olmuş bir kimse için ilginç bir yaklaşım olarak durmaktadır.

dönüştüğünü ifade etmiştik. Söz konusu eğitim anlayışının 1838 yılından itibaren Alt Kıta'da tezahür etmesinde İngiliz sömürgeciliğinin borçlu olduğu isim Lord Macaulay olarak kabul edilir. İngiliz oryantalistler tarafından biçimlendirilen *Bengal Rönesans'ının* katılımcıları olan Hindu reformistlerin Hindular arasında İngilizce eğitimin yaygınlaştırılmasında merkezi bir konumda oldukları aktarılır. Bu noktada Hindu reformcuları ile paralel bir hareketin Müslümanlar arasında gelişmesinde önemli bir isim olan Seyyid Ahmed Han'ın da İngilizcenin Müslümanlar arasında yaygınlaşması için çaba gösterdiği belirtilir.⁴⁸ Onun eğitimci kimliğinin şekillendiği süreç aynı zamanda Lord Macaulay tarafından İngiliz sömürge idaresi için çizilen İngilizce eğitim vizyonunun uygulandığı döneme tekabül eder. Bu bağlamda Macaulay'ın eğitim konusunda İngilizceye takdir etmiş olduğu misyonun, Seyyid Ahmed Han'ın eğitim anlayışındaki yansımaları, onun eğitimci kimliğinin betimlenmesinde önemlidir.

1835 tarihli meşhur raporunda “...iyi bir Avrupa kütüphanesinin tek bir rafının Hindistan ve Arabistan'ın bütün yerel edebiyatına bedel olduğunu...” iddia eden⁴⁹ Macaulay, 1838 yılında İngiliz hükümeti tarafından Eğitim Komisyonunun başına getirildi. Macaulay, Hükümetin eğitim politikalarını, Hindistan özelinde yerli olan her şeyin reddedilmesi ve bunun yerine Batılı ve İngiliz olan her şeyin ikame edilmesi şeklinde formüle etti.⁵⁰ Aynı raporun Hindistan'daki İngiliz emperyalizminin çıkarları doğrultusunda hükümete yeni bir eğitim vizyonu sağladığı anlaşılmaktadır. Bu rapora göre İngiliz hükümetinin eğitim modeli; “...Şu anda, bizimle yönettiğimiz milyonlar arasında tercüman olabilecek (elit) bir sınıf oluşturmak için elimizden gelenin en iyisini yapmalıyız. Kan ve renk olarak Hintli, ancak zevklerde, görüşlerde, ahlakta ve zekâda İngiliz olan bir insan sınıfı. ... ve nüfusun büyük bir kısmına bilgi aktarmaya uygun araçlar haline getirmeyi bu sınıfa bırakabiliriz”⁵¹ şeklinde formüle edildi. Yayınlanmasından itibaren hükümetin eğitim politikasına dönüşen bu anlayış, İngiliz hegemonyasının yayılmasına paralel olarak, Alt Kıta'nın doğusundan batısına doğru tedricen uygulandı. Fakat bu eğitim anlayışı daha önceden işaret edildiği üzere, Alt Kıta'nın Hindu meskûnları arasında makes bularak onları İngilizler tarafından kurulan kolejlerde uygulanan eğitim sisteminin içerisine almayı başarabilirken Müslüman tebaanın ise kendilerini emperyal hedefleri uhdesinde barındıran bu eğitim sisteminin dışında tutmaya gayret ettikleri görülür.

Seyyid Ahmed Han'ın Müslüman toplumun İngiliz eğitim sistemine ve bu sistemin önemli bir unsuru olan İngilizce karşısındaki tutumunu değiştirmeye yönelik gayretleri Muradabâd'da görev yaptığı günlere kadar geri götürülebilir. Müslümanlar genel olarak İngilizlerin açtığı kolejlerden ziyade yerel dilde eğitim veren ve içeriğin Müslümanlar tarafından düzenlendiği geleneksel çizgideki medreselere devam ediyordu. Fakat bu kurumlar, İngiliz eğitim sistemi tarafından akredite edilmediği için mezun olanlar herhangi bir görev alamıyordu. Yerel dilde eğitim veren geleneksel eğitim kurumlarına karşı çıkan Seyyid Ahmed Han, 1858 Ayaklanmasının akabinde görevlendirildiği Muradabâd'da bir broşür hazırlayarak bu broşürde yerel dilde eğitimin bir zamanlar faydalı olduğuna inandığını ancak bunun yükseköğretim için mümkün olmadığını ve eğitimin İngilizce yapılması gerektiğini ilk kez dile getirdi. Ona göre, tarih boyunca egemen sınıfın dilini bilmeyen hiçbir

⁴⁸ Waseem, *Sir Syed Ke Mukhalifeen*, 103,107.

⁴⁹ Macaulay, sömürge döneminde Doğu kütüphanelerinin eşsiz eserlerinin oryantalistler tarafından Batı'ya kaçırılmış olmasından dolayı böyle bir kıyas yapabildiğinin muhtemelen farkında değildi. Söz gelimi Hindistan'da yaklaşık on üç yıl İngiliz sömürge idaresi bünyesinde yöneticilik yapan meşhur oryantalist Aloys Sprenger'in İngiltere'ye dönerken yanında çoğunluğu yazma eser olmak üzere yaklaşık iki bin ciltlik eser kaçırdığı aktarılır. Bk. Bekir Kuzuşli, “Oryantalizm ve Hadisle İlgilenen Bazı Oryantalistler”, *Journal of Istanbul University Faculty of Theology* 7 (Nisan 2012), 149.

⁵⁰ Seyyid Ahmed Han tarafından Lord Macaulay Hindistan'da “iyilik tohumunu eken kişi” olarak takdim edilir. Bk. Han, *Maqâlât-ı Sir Seyyid*, 1993, 12/158.

⁵¹ Thomas Babington Macaulay, “Lord Macaulay's Minute 1835”, *Indian Musalmans* (Edinburg: Williams and Norgate, 1971), 102; Bayur, *Hindistan Tarihi*, 1950, 3/290-291.

topluluk ilerleyemedi. Ayrıca yerel dillerde Batılı modern paradigmalardan öğrenilebileceği niteliklere haiz ders kitabının bulunmaması ve Urduca vb. yerel dillerin de Batılı modern bilimlerin öğrenilmesi için yeterli seviyede olmaması gibi nedenlerle eğitimin mutlaka İngilizce olarak yapılması gerektiğini ileri sürdü.⁵² Seyyid Ahmed Han'ın belirttiğine göre bir insanı entelektüel olarak en üst seviyede yetiştirebilecek yegâne dil İngilizcedir. Hâli, bu bilgiyi aktarmasının ardından, "Seyyid Ahmed Han yıllar sonra İngilizcede de etkisiz bir eğitimin yapılabilir olduğunu deneyimlemiş olmalı" demektedir.⁵³ Alt Kıta'da sömürge döneminde İngilizce eğitimin savunucularından olan oryantalist Charles Trevelyan da, bir toplumun ilerleyebilmesinin asgari şartlarından birisinin İngilizce olduğunu düşünüyordu. Seyyid Han'ın bu hususta İngilizceye benzer bir misyon takdir ettiği tespit edilebilir.

Seyyid Ahmed Han eğitim faaliyetleri kapsamında başlarda İngilizceden Urducaya tercüme yoluyla halkın Batılı modern paradigmalardan tanışmasını amaçlıyordu. Fakat tercüme yoluyla elde edilen bilginin, kendilerini Batı uluslarının gerisinde bırakacağı ve bu sebepten orijinal kaynaklara müracaat edilmesi gerektiği öne sürerek bir süre sonra bu fikirden vazgeçti.⁵⁴ Her ne kadar kaynaklarda Macaulay'ın 1835 tarihli bu raporunun Seyyid Ahmed Han'a 1866 yılında verildiği aktarılıyor olsa da,⁵⁵ Seyyid Ahmed Han'ın Macaulay'ın raporuyla uyumlu, eğitimin İngilizce olmasının Müslümanların ilerlemesi için yegâne yöntem olduğuna dair görüşü, yukarıda belirtildiği üzere 1858-1862 yılları arasında görev yaptığı Muradabâd günlerinden itibaren tedricen gelişti. Eğitim düşüncesindeki bu köklü değişim İngiltere ziyareti sonrasında ise belirgin hale geldi. Graham'ın aktardığı bir konuşma sırasında Seyyid Ahmed Han, Müslümanların geri kalışının nedeninin antik çağa ait felsefe ve bilimin bilinmesine karşın modern dönem çağa ait bilim ve felsefenin bilinmemesi olduğunu belirtir. Seyyid Ahmed Han, Lord Macaulay'ın söz konusu metnine başlarda karşı çıktığını fakat zamanla bu düşüncenin doğruluğuna kâni olduğunu belirterek o dönemde yaşayan Hintlilerin ihtiyaç duyduğu tek şeyin 19. yüzyıl Batılı düşüncenin bilim ve felsefeye dair kavrayışı olduğunu ifade eder.⁵⁶

Aynı dönemde katıldığı toplantıların birinde yaptığı açıklamada Seyyid Ahmed Han, İngilizler dışında diğer tüm Batılı toplumların ürettiği modern yaklaşımlara ilişkin eserlerin İngilizceye tercüme edilmiş olmasına dikkat çeker. Böylelikle Batılı modern paradigmalardan edinilmesi noktasında İngilizcenin yeterli bir enstrüman olduğunu savunur. Ayrıca Hindistan'ın mevcut durumda İngiliz egemenliği altında olması hasebiyle Batılı modern yaklaşımların kazanılması için tüm dikkatin İngilizceye verilmesi gerektiğini vurgular. Konuşmasının devamında Farsça ile İngilizce arasında analogik bir çıkarımda bulunarak, Farsçanın kendi dilleri olmamasına rağmen onu öğrenmekte bir beis görmeyen Hintli Müslümanların, İngilizce öğrenme konusunda direnç göstermesine anlam veremediğinden şikâyet eder.⁵⁷

⁵² Seyyid Ahmed Han'a göre geleneksel kitaplar sadece modern bilimler noktasında değil İslam dini konusunda da oldukça yetersizdir. Ona göre İslam dinine ait bilgi edinebilmek için bile Avrupa dillerinde yazılan kitaplara bakılmalıdır. Bk. Seyyid Ahmed Han, *Maqâlât-ı Sir Seyyid*, ed. Muhammed İsmail Panipati (Lahor: Mektebetü Cedîdî Pres, 1991), 8/130.

⁵³ Hâli, *Hayat-i Javed*, 59-60, 184-185.

⁵⁴ Nizami, *Sayyid Ahmad Khan*, 55, 88.

⁵⁵ Graham, *The Life and Work*, 95.

⁵⁶ Hâli, *Hayat-i Javed*, 184-185.

⁵⁷ Seyyid Ahmed Han her ne kadar Hint toplumunun İngilizce'ye gösterdiği direnç Farsçaya göstermemiş olmasının arka planındaki sosyal ve siyasal nedenler hakkında herhangi bir tartışmaya girmese de, Hintli Müslümanların mevcut konjonktürdeki bu tutumu, dini ve kültürel asimilasyon karşısında toplumsal sağduyu ile ilgili bir tutum olmalıdır. Seyyid Ahmed Han'ın yukarıda alıntıladığımız konuşmasının tamamı için bk. George Farquhar Graham, *The Life and Work of Syed Ahmed Khan, C.S.I.* (Edinburg and London: William

İngilizcenin Müslüman toplum tarafından öğrenilmesi hususunda oldukça kaygılı bir görüntü çizen Seyyid Ahmed Han'ın, hayatı boyunca İngilizceyi yeterince öğrenememiş olması ise bu noktada ilginç bir ayrıntı olarak dikkat çekmektedir. Haddizatında Hintli bir Müslümanın entelektüel olarak gelişimi için İngilizce öğrenmeye muhtaç olduğunu savunan Seyyid Ahmed Han'ın, eğitim faaliyetlerinde toplumda önder bir kimse olarak bu ihtiyacın giderilmesi noktasında İngilizce öğrenimini ilk etapta kendisine gerekli kılması beklenirdi. Fakat İngilizce hakkında bu düşünceleri savunmasına rağmen onun İngilizceyi en temel düzeyde bildiği, İngiltere'de bulunduğu dönemde İngilizce konuşmadığından şikâyet ettiği, hatta hayatının geç bir dönemi olan 1887 yılında *Kamu Hizmeti Komisyonu* üyeliğinden İngilizce yetersizliği nedeniyle istifa ettiği aktarılır.⁵⁸ Bu bağlamda onun Müslüman toplumu ikna etmeye çalıştığı İngilizce eğitim ile ilgili düşüncelerinde, zihinsel olarak karışık bir durumda olduğu ve Macaulay'ın çizdiği vizyon çerçevesinde İngilizlerin uyguladıkları eğitim politikalarının etkisi ile hareket ettiği çıkarımı yapılabilir.

Alt Kıta'da İngilizcenin eğitim dili olmasına yönelik gösterilen çabaların, Hintlilerin İngiliz eğitim sistemine entegre edilerek emperyal hedefler doğrultusunda kontrol altına alınması ve zihinsel olarak Batılı modern yaklaşımlar ile yapılandırılması noktasında araçsal bir konumda olduğunun altı bu noktada yeniden çizilmelidir. Eğitim dilinin İngilizce olarak sömürge idaresi tarafından belirlenmiş olması, İngilizcenin Batılı eğitim sistemine entegrasyonu açısından araçsal bir konum üstlenmiş olmasıyla ilgili olmalıdır. Fakat Hintli Müslümanların İngilizce'ye veya İngiliz okullarında sunulan Batılı eğitime uzak duruyor olmaları, bir başka kültüre ilişkin bilimsel birikimden istifade etmeme tutumlarından dolayı değil bu eğitim sisteminin arka planında emperyal bir ajandaya sahip olmasından kaynaklı olması daha muhtemeldir. Meselenin bu ayrıntısını ihmal ettiği anlaşılan Seyyid Ahmed Han, Hintli Müslümanların sömürge döneminde kurulan İngiliz eğitim kurumlarından ve İngilizce eğitimden neden uzak durduğuna ilişkin araştırmalara odaklandı. Bu araştırmalar neticesinde ise onun eğitim konusundaki en büyük eseri sayılan *Mohammedan Anglo Oriental College* ortaya çıktı.

3.3. Mohammedan Anglo-Oriental College'in Alt Kıta'da İcra Ettiği Fonksiyon

Seyyid Ahmed Han'ın oryantalistler ile kurduğu yakın ilişkiler neticesinde değişen ve dönüşen zihin dünyasının somut bir hüviyet kazandığı kurum *Mohammedan Anglo Oriental College* olarak tanımlanabilir. İngiltere dönüşü toplumun modernize edilmesinde eğitimin araçsal konumunu fark eden Seyyid Ahmed Han, sahip olduğu modernist fikirlerin eğitim marifetiyle toplumda yayılmasını amaçlıyordu. Edindiği bu amacın Müslüman toplumda ne kadar yayıldığı tartışılır olmakla birlikte Gibb'in de ifade ettiği gibi o, İslam düşüncesini Batılı paradigmlar ışığında formüle etmeye çalışan ilk Müslüman; açtığı *Mohammedan Anglo Oriental College* ise müslüman coğrafyasındaki ilk modernist organizasyondur.⁵⁹ Bunun yanında Seyyid Ahmed Han'ın her ne kadar niyeti bu yönde olmasa da, İngilizlerin emperyal beklentilerinin karşılanmasına ilişkin olarak söz konusu okulun Hintli Müslümanlar arasında İngiliz eğitim kurumlarıyla benzer bir fonksiyon icra etmiş olduğu iddia edilebilir.

Şöyle ki; İngilizlerin kurmuş olduğu okullarda eğitim gören kimselerin aynı zamanda siyasi olarak İngiliz sömürge idaresine entegre olması, Alt Kıta'da teşekkül eden İngiliz sömürgeciliği bağlamında tecrübe edilmiş bir uygulamaydı. Fakat Alt Kıta'da yaşayan Müslümanlar ısrarla İngilizlerin kurduğu Batılı eğitim sisteminden kendilerini uzak

Blackwood, 1885), 74; Farook Ahmad Dar, "Strategy of Loyalism: A Case Study of Syed Ahmad Khan's Relations with the British", *Journal of Political Studies* 27/1 (2019), 97.

⁵⁸ Hâlî, *Hayat-i-Javed*, 202.

⁵⁹ Hamilton Alexander Rosskeen Gibb, *Mohammedanism An Historical Survey* (Newyork: Oxford University Press, 1962), 181-182.

tutmaktaydılar. Bu durum 1857 Ayaklanmasının sorumluları olarak görülen Hintli Müslümanların siyasi entegrasyonu bağlamında İngiliz idaresi için ne kadar problem teşkil ediyorsa, Hintli Müslümanların İngilizler tarafından kabul görmesini arzulayan Seyyid Ahmed Han tarafından da o derece problemlili görülen bir husustu.⁶⁰ Nitekim bu problemin çözümü noktasında İngiltere dönüşü onun yaptığı ilk icraatlardan birisi Müslümanların neden İngiliz eğitim sisteminden kendilerini uzak tuttuğunun araştırılmasıydı. Esasında bu hususa ilişkin Seyyid Ahmed Han tarafından yapılan araştırmaların temel hedefi, Müslümanların tutumlarının değiştirilmesine yönelik nasıl bir aksiyon alınması gerektiği yönünde çözüm önerilerinin geliştirilmesiydi.

Bu hedeflerle işe koyulan Seyyid Ahmed Han, 1870 sonrası Hintli Müslümanların neden kendilerini İngiliz eğitim sisteminin dışında tuttuklarına yönelik araştırmalara başladı. Bu hususta makale, şiir ve mektup gibi yarışmalar düzenleyerek asıl sorunun ne olduğunu anlamaya ve çözüm üretmeye çalıştı.⁶¹ İngiliz yöneticilerinin de maddi destekte bulunduğu bu çalışmalar neticesinde; İngilizler tarafından açılan kolejlerin Müslüman öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamadıkları ve Müslümanların genel olarak eğitime ilgisiz oldukları sonuçlarına ulaştı. Nihayetinde onun, Müslümanların İngiliz eğitim sisteminden uzakta kalmasını gerekçe göstererek hem Hintli Müslümanların ihtiyaçlarına cevap veren hem de Batılı tarzda modern eğitim sunan bir okul kurmaya odaklandığı aktarılır.⁶²

İngiliz kolejlerinde sunulan Batılı modern paradigmaları merkeze alan eğitimin, Alt Kıta'da Müslümanlar arasından bir kimse tarafından kurulacak bir okul marifetiyle verilmesi fikrine İngiliz sömürge idaresinin de oldukça sıcak baktığı görülür. Söz gelimi İngiltere Dışişleri Bakanlığı gönderdiği bir mektupla kurulacak olan okul için açık destek sözü verirken bunun yanında Alt Kıta'daki meşhur oryantalistlerden Sir William Muir (öl. 1905) ve W. W. Hunter de kurulacak olan okuldaki eğitimin laik ve seküler yönde olması şartıyla maddi katkıda bulunacaklarını açıkladılar.⁶³ Nitekim benzer bir düşüncede olan Seyyid Ahmed Han bir makalesinde İngilizlerin övülmeye layık çok sayıda özellikleri olduğunu belirterek bunların arasında onların eğitim sisteminde dine yer vermiyor oluşlarını *mükemmel* olarak yorumlar.⁶⁴

Hızlı bir şekilde aksiyon alınarak okul için fon toplamaya yetkili bir komite oluşturuldu. İngiliz idaresinin desteğini arkasına alan komite bir yandan sağlanan fonları genişletirken diğer taraftan okul hazırlıklarına başladı. Seyyid Ahmed Han'ın başkanlığında yapılan araştırmalar sonucunda komite kararıyla okulun Aligarh şehrine kurulmasına karar verildi. Aligarh'ta liberal düşünceye sahip zengin Müslümanların yoğunlukta olmasının komite tarafından alınan bu kararın gerekçelerinden olduğu aktarılır.⁶⁵ Seyyid Ahmed Han'ın Batılı modern eğitim konusunda önceliği Müslüman zenginlerin çocuklarına vermiş olmasının ve geniş kitlelere ulaştıramamış olmasının eleştirildiği aktarılmakla birlikte bunun kolejin kuruluş aşamasında ekonomik kaygılarla tercih edildiği ifade edilmektedir.⁶⁶

İngiliz idaresinin okulun kurulmasında sadece okul için toplanan fonlara maddi destekte bulunmadığı gözlemlenir. İngilizler Seyyid Ahmed Han'ın çalışmalarına buldukları maddi

⁶⁰ Seyyid Ahmed Han'ın oğlu Seyyid Mahmud, Müslümanların geçmişteki üstünlüklerinin kendilerine sağladığı "kibirlerinden" dolayı İngiliz kolejlerinden uzak durduklarını iddia etmektedir. Bk. Seyyid Mahmud, *History of English Education in India* (Aligarh: MAO College, 1895), 148.

⁶¹ Waseem, *Sir Syed Ke Mukhalifeen*, 110.

⁶² Hâlî, *Hayat-i Javed*, 128-32; Nizami, *Sayyid Ahmad Khan*, 9.

⁶³ Hâlî, *Hayat-i Javed*, 147; Nizami, *Sayyid Ahmad Khan*, 65; Dar, "Strategy of Loyalism", 100.

⁶⁴ Han, *Maqâlât-ı Sir Seyyid*, 1993, 12/157.

⁶⁵ J. M. S Baljon, *The Reforms and Religious Ideas of Sir Sayyid Ahmad Khan* (Lahore: Orientela Publishers, 1958), 50.

⁶⁶ Waseem, *Sir Syed Ke Mukhalifeen*, 117.

desteklerin yanında okulun Aligarh'ta kurulması için geniş bir arazi tahsisinde bulundu. Ayrıca okulun İngiliz eğitim komisyonunca akreditasyonunun sağlanması ve kendi sınavlarını yapabilmesi gibi bürokratik izinler de süreç içerisinde verildi. Bu durum haliyle okul üzerinde İngilizlerin kuruluşundan itibaren hatırı sayılır bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Söz gelimi okulun açılış tarihi başlangıçta 1 Haziran 1875 olarak planlanmıştı. Fakat İngiltere Kraliçesi Victoria'nın doğum tarihine denk gelmesi için Seyyid Ahmed Han tarafından açılış tarihi 24 Mayıs 1875 tarihine çekildi. Dönemin müşahitlerinin aktarımına göre okulun faaliyete geçmesi için gerekli hazırlıklar henüz tamamlanamamış olmasına rağmen Seyyid Ahmed Han, İngilizlere olan bağlılığını göstermek amacıyla açılış Kraliçe Victoria'nın doğum gününe denk getirdi. Nitekim okulun açılış töreninin ardından dersler ancak 1 Haziran 1875 tarihinde başlayabildi.⁶⁷

Mohammedan Anglo Oriental College'ın kuruluşu, işleyişi ve eğitim faaliyetlerinde İngiliz bürokrasisinin ve oryantalist bakış açısının etkisi hissedilir. Haddizatında okulun isminde tercih edilen ve Hintli Müslümanları betimlemek için kullanılan *Mohammedan* ibaresi bile ancak oryantalist bakış açısına refere etmek suretiyle anlaşılabilir bir kavramdır. Dilimize *Muhammedilik* olarak çevrilebilecek olan ve Müslümanları betimlemek için Hz. Muhammed'e nisbetle İngiliz oryantalistlerce kullanılan bu kavram, İslam'ın menşeyini Allah tarafından gönderilen ilahi bir din olarak değil Hz. Muhammed tarafından inşa edilmiş dünyevi bir olgu olarak görme eğiliminin ürettiği bir tasavvurdur. Okulun isminde söz konusu kavramın tercih edilmesi bu etkinin bir yansıması mahiyetinde görülebilir.⁶⁸ Ayrıca okulun benimsediği eğitim modelinin Lord Macaulay tarafından İngiliz sömürge idaresine çizilen vizyona uygun olarak düzenlenmiş olması da bu etkinin diğer bir göstergesidir.

İngiliz bürokrasisinin ve oryantalist bakış açısının okul üzerindeki etkisi, Seyyid Ahmed Han'ın İngiltere'de eğitim alan oğlu Seyyid Mahmud'un kolejin temel atma merasiminde yaptığı konuşmada da tespit edilebilir. Temel atma töreninde yaptığı konuşmanın başında okulun kurulmasına fon desteği sağlayan yerli ve yabancı isimleri tek tek zikrederek onlara teşekkür eden Seyyid Mahmud, okulun ana amacının "*Batılılara ait olan pratik enerjiyi Doğulu insanların hülyalı zihinlerine ilham etmek*"⁶⁹ şeklinde betimler. Onun bu betimlemesinden hareketle okul üzerinde oryantalist bakış açısına dair bir çıkarımda bulunulabilir. Şöyle ki; Doğuluları rüya, gizem, hayal ve hülya metaforları üzerinden betimleyip buna karşın olacak şekilde Batılıları rasyonel, pratik ve gerçekçi olarak tanımlayıp konumlandırmak, oryantalist yaklaşımların en meşhur biçimlerindedir. Seyyid Mahmud'un okulun ana amacının vurgulandığı bu pasajda aynı temayı işlemiş olması, oryantalist bakış açısının kurumun açılışındaki yansımalarını göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Okulun eğitim öğretime başlamasının akabinde işleyişinde de İngiliz oryantalistlerin bürokratik ve düşünsel etkisi altında kaldığı görülür. İngiliz etkisinin devamlılığı bağlamında okuldaki tüm kilit pozisyonların Oxford ve Cambridge mezunu İngilizlere verilmesinin yazılı olmayan bir kural olduğu vurgulanır. Bu görevlendirmelerin Hintli Müslümanlar ile İngilizler arasındaki dostluğu geliştirmek amacıyla yapıldığını savunan dönemin şahitlerinden Hâlî, okuldaki kritik görevlerin İngilizlere ayrıldığını ifade eder.⁷⁰ Söz gelimi okulun kuruluşunda ilk müdür olarak seçilen Henry George Impey Siddons (öl. 1936) Oxford mezunudur. Siddons sonrası müdürlük görevini üstlenen kişi ise Cambridge mezunu olan Theodore Beck'tir (öl. 1899). Beck'in İngiliz emperyalizminin aleyhine olabilecek hiçbir düşünce ve akıma fırsat

⁶⁷ Hâlî, *Hayat-i-Javed*, 143-47; Graham, *The Life and Work*, 252,262.

⁶⁸ Nitekim okulun üniversiteye dönüşmesinden sonraki isimlendirilmesinde "*Mohammedan*" yerine "*Muslim*" kavramının tercih edilmiş olması, bu hususta atılmış bir adım olarak değerlendirilebilir.

⁶⁹ Graham, *The Life and Work*, 269-274.

⁷⁰ Hâlî, *Hayat-i-Javed*, 223; Krş. Dar, "Strategy of Loyalism", 101.

vermediği ve Seyyid Ahmed Han ve Aligarh Hareketinin bir süre yönlendiricisi olduğu aktarılır. Mezkûr dönemde “Hüküm Allah'ın, Okul Sir Seyyid'in, hüküm Mr. Beck'in” şeklinde bir söylemin halk arasında yayılmış olmasına dikkat çekilir.⁷¹

Okuldaki en önemli mevkilerin İngilizlere tahsis edilmesinin, İngiliz idaresince yeterli bulunmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim okulun açılışına müteakip hükümet yetkilileri, sık sık ziyaretlerde bulunarak okulda yürütülen faaliyetleri yakından denetlediler. Bu bağlamda ilk teftiş amaçlı ziyareti Kuzey-Batı Eyaletleri Vali Yardımcısı Sir William Muir okulun açıldığı yıl gerçekleştirdi. Muir, ziyaret esnasında yaptığı konuşmada, bu ziyaretin iki amacı olduğunu belirtti. Muir'in belirttiğine göre bu ziyaretin ilk amacı, yapılan bağışların laik ve Batılı modern yaklaşımların öğretilmesi için uygun şekilde kullanılıp kullanılmadığının denetlenmesidir. İkinci amaç ise tespit edilen eksikliklere yönelik tavsiyelerde bulunmaktır. Ziyaretin sonunda Muir, kurumun eğitim anlayışı ve hükümete sadakat bağlamında vaat edildiği şekilde eksiksiz görev yaptığını düşündüğünü ifade etti.

Muir dışında okulu ziyaret edenler arasında dikkat çeken bir diğer isim, İngiliz Hükümeti Eğitim Komisyonu Başkanı W. W. Hunter idi. Eğitim Komisyonunun 1882 yılındaki toplantısını *Mohammedan Anglo Oriental College'da* gerçekleştiren Hunter, komisyon toplantısı için okulun tercih edilme nedeninin “Müslümanların ilerlemesi için gösterilen bu asil çabanın hükümet tarafından takdir edildiğinin kamuoyunun dikkatine sunulması” olduğunu belirtti. Konuşmasının devamında Hunter, içerisinde bulunduğu kurumun, Müslümanların eğitim konusundaki en önemli problemlerinden olarak gördüğü seküler bilim ile dini eğitimin birlikte nasıl sunulacağına ilişkin sorunu çözdüğünü ifade etti.⁷²

Buraya kadar aktardığımız bilgiler ışığında; *Mohammedan Anglo Oriental College* Seyyid Ahmed Han tarafından her ne kadar Müslümanların ilerlemeleri ve itibar kazanmaları gibi hedeflerle kurulmuş olsa da, okulun kuruluşundan işleyişine kadar İngiliz sömürge idaresinde görevli oryantalistlerin tesiri altında kaldığı görülmektedir. Bu durum söz konusu okulun kurulduğu dönemde Müslümanların kalkınmasından ziyade İngiliz eğitim sisteminin emperyal beklentileri bağlamında Hindistan'da İngilizlerin varlığından oldukça memnun olan bir *elit* sınıfın yetiştirilmesini öncelediği ifade edilebilir. Nitekim İngiliz tarihçi Smith, Seyyid Ahmed Han'ın kurduğu kolejin İngiliz emperyalizmi ile uyumlu Müslüman bir orta sınıfa hitap ettiğini belirtir.⁷³

Bu kurumda yetiştirilen *elit* sınıf, ilerleyen süreçte Aligarh Hareketi olarak bilinen bir akıma dönüşmüş ve bu hareketin mensupları, Alt Kıta Müslümanlarının siyasi tarihinde önemli roller üstlenmiştir. Aligarh Hareketi mensupları bir taraftan İngiliz idaresi ile olumlu ilişkiler kurarken diğer taraftan Pakistan'ın kurulmasına kadar uzanan süreçte, Hindistan'ın siyasi tarihinde karar verici konumda bulunmuşlardır. Bu bağlamda *Mohammedan Anglo Oriental College'in* sadece Seyyid Ahmed Han'ın yaşamında değil aynı zamanda Alt Kıta'nın ve Hintli Müslümanların siyasi tarihlerinde önemli bir dönüm noktası olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç

Kadim geleneklerin kesişme noktalarından birisi olan Hindistan tarih boyunca çok sayıda uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. 16. yüzyılın başlarından itibaren bölge, Batı Avrupalı devletler tarafından tedricen sömürgeleştirilmiş olup, Alt Kıta'da sömürgecilik yarışından

⁷¹ Nizami, *Sayyid Ahmad Khan*, 126-127; Durmuş Bulgur, *1850-1900 Yılları Arası Hind Yarımadasındaki İslami Fikir Akımları* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999), 147.

⁷² Gerek Muir'in gerekse Hunter'in konuşmalarının tamamı için bk. Graham, *The Life and Work*, 252-253,326-328.

⁷³ Wilfred Cantwell Smith, *Modern Islam in India: A Social Analysis* (Ripon Printing Press, 1946), 12,19,26.

galip ayrılan İngilizler olmuştur. İngilizlerin emperyal hedeflerinin *meşru* bir zemine kavuşması maksadıyla uyguladıkları bir takım kültür politikaları sömürgeciliğin bir biçimini yansıtmaktadır. Kültürel emperyalizm marifetiyle zihinsel sömürü olarak ifade edilebilecek olan bu girişim, Hindistan'ın bizatihi yapısında mündemiç olan yerleşik değerlerin *toplumu geri bırakan* unsurlar olarak nitelendirilip, *toplumsal ilerleme* için Batı Avrupa'dan ithal edilen modern paradigmlar ile değiştirilme çabasıdır. Söz konusu paradigmların Batı merkezîyetçiliğine refere olunan bir çerçeveye sahip olması ise bu kültürel dönüşümün toplum mühendisliği bağlamında bir çabaya haiz olduğunu göstermektedir. Bu sürece ilişkin olarak sömürgecilik lehine en etkili fonksiyonu icra eden girişimlerden birisinin İngilizlerin Alt Kıta'da açtıkları sömürgeci eğitim kurumları olduğu görülmektedir. Bu eğitim sisteminin birinci önceliği, İngilizlerin Alt Kıta'daki mevcudiyetinin kalıcılığını temin edici yerliler arasından *elit* bir sınıf yetiştirmektir. İngiliz sömürge idaresi bünyesinde bölgeye gelen oryantalistlerin önderliğinde emperyal hedeflerle kurulan okul ve dernekler vasıtasıyla teşekkül eden sömürgeci eğitime, Alt Kıta sakinleri arasında Hinduizm inancı mensupları daha fazla teveccüh göstererek İngiliz sömürge idaresine hızla entegre olurlarken, Hintli Müslümanlar ise sahip oldukları siyasi ve dini arka plandan dolayı olsa gerek kendilerini sömürgeci eğitim sisteminin dışında tutmaya çalışmışlardır. Bölgedeki Türk-İslam hâkimiyetinin bakiyesi olarak görülmeleri nedeniyle hâlihazırda İngiliz sömürgesi tarafından bir tehdit unsuru olarak algılanan Hintli Müslümanlar, İngilizler tarafından tedricen siyasi ve toplumsal hayatın dışına itilmiştir. İngiliz karşıtı bir halk hareketi olan 1857 Sipahi Ayaklanmasının, resmi bir gücü olmamasına rağmen Bâbürlü Sarayı etrafında bayraklaşmış olması ise Hintli Müslümanlar üzerindeki İngiliz baskının artmasına neden olan hadiselerden birisidir.

1857 Sipahi Ayaklanması sonrası Hintli Müslümanlar ile İngiliz sömürge idaresi arasında arabulucu rolünü üstlenen Seyyid Ahmed Han, bu tarihten itibaren aynı zamanda Hintli Müslümanlar arasında eğitimci kimliği ile ön plana çıkan bir kimse olmuştur. Ancak hayatı boyunca aldığı eğitimin onu bir eğitimci olarak ön plana çıkaracak ve tüm toplumun eğitim yükünü üstlenecek nitelikte olmadığı bilinmektedir. Durum bu halde olunca, onun eğitimin *peygamberi* olarak nitelendirilmiş olmasının arka planında nasıl bir süreç yaşandığı önem kazanmaktadır. Bir başka ifadeyle Seyyid Ahmed Han'ın eğitimci kimliğinin hangi kaynaklardan beslenerek nihai hâlini aldığı tartışılmaya değer bir konudur. Bu noktada 1857 sonrası İngiliz sömürge idaresi ile siyasi olarak yakınlaşmasından sonra eğitim çalışmalarına başlaması ve 1869-70 yılları arasında İngiltere ziyareti ile eğitimci kimliğinin şekillenmesi dikkat çeker. Bu bilgiler ışığında onun eğitimci kimliğinin şekillenmesinde İngilizlerin Alt Kıta'da kurdukları eğitim sisteminin ve bu sistemin uygulayıcısı pozisyonunda bulunan oryantalistlerin yaklaşımlarının biçimlendirici bir konumda olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Seyyid Ahmed Han'ın eğitim hususunda ortaya koyduğu fikir ve faaliyetlerde oryantalistlerin iddialarının bazı iz düşümlerine odaklanmak gerekir. Haddizatında Seyyid Ahmed Han'ın; Müslümanların sahip oldukları geleneksel eğitim sistemi nedeniyle *geri kalmış* olmaları, toplumsal ilerlemenin ancak Batılı modern paradigmlarla ve İngilizce eğitimle mümkün olabileceğine ilişkin hususlarda serdettiği görüşler üzerinde İngiliz oryantalistlerin bu hususlardaki yaklaşımlarının etkisi olduğu görülmektedir. Oryantalist iz düşüm bağlamında Seyyid Ahmed Han'ın eğitim ile ilgili görüşlerinin somutlaştığı bir kurum olarak *Mohammedan Anglo Oriental College* oldukça mühimdir.

Günümüzde Hindistan'ın en prestijli üniversitelerden birisi olarak eğitim hayatına devam etmekte olan ve Seyyid Ahmed Han'ın en büyük eserlerinden biri olarak kabul edilen bu okulun, kuruluşundan itibaren İngiliz hükümeti ve oryantalistlerin etkisi altında yoğun bir biçimde kaldığı görülmektedir. *Mohammedan Anglo Oriental College* her ne kadar Seyyid Ahmed Han tarafından Müslümanların ilerlemesi hedefiyle kurulmuş olsa da İngiliz

oryantalistlerin okul üzerindeki etkileri sebebiyle sadece akademik ilerlemeyi değil aynı zamanda sömürge döneminde İngilizlerin emperyal beklentilerini de karşılayan bir kurum hüviyetinde olduğu izlenimi vermektedir. Bir başka ifadeyle söz konusu okul Seyyid Ahmed Han tarafından Müslümanların buldukları müşkül durumdan kurtulmaları amacıyla kurulmuş olsa da İngiliz oryantalistlerin zihinsel hinterlandında olması hasebiyle kurulduğu dönemde İngilizlerin mevcudiyeti ile barışık toplumsal bir yapı inşasında araçsal bir fonksiyon icra ettiği tespit edilebilir. Nihayetinde Seyyid Ahmed Han'ın genel olarak eğitime ilişkin fikir ve faaliyetlerinin her ne kadar İngilizlerle amaç birlikteliği yaptığı yönünde ortaya atılacak bir iddiayı destekleyecek sarıh deliller olmasa da oryantalist yaklaşımların üzerindeki etkisi nedeniyle Hintli Müslümanların İngiliz sömürge idaresine entegre edilmesinde araçsal bir fonksiyon üstlenmiş olduğu savunulabilir. Muhtemelen onun ve onunla aynı refleksi gösteren kimselerin, içerisinde buldukları şartlar itibarıyla eğitim konusundaki faaliyetlerinin İngiliz sömürge sistemi bağlamında nerede konumlandığına ilişkin sağlıklı bir analiz yapma fırsatlarının olmadığı ifade edilebilir.

Funding / Finansman: *This research received no external funding.* / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: *The authors declare no conflict of interest.* / Yazarlar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Sustainable Development Goals (SDG) / Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SDG):
4 Quality Education / Nitelikli Eğitim

Kaynakça

- Ahmad, Akhlaq. "Impact of West on Muslim Education". *Islamic Studies* 20/1 (1981), 1-21.
- Ahmed, Aziz. *Hindistan'da İslam Kültürü Çalışmaları*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Ahmed, Nasreen. "Sir Syed Ahmad Khan and Muslim Female Education: A Study in Contradictions". *Proceedings of the Indian History Congress* 68 (2007), 1104-1111.
- Âlem Han, İftihâr. *Sir Seyyid: Durûnî Hâne*. Aligarh: Educational Book House, 2006.
- Arberry, A. J. *British Orientalists*. London: William Collins, 1943.
- Aydın, Ahmet. *Yavana İslam Medeniyetinin Büyük Havzası: Hint*. İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2021.
- Baljon, J. M. S. *The Reforms and Religious Ideas of Sir Sayyid Ahmad Khan*. Lahore: Orientela Publishers, 2. Baskı, 1958.
- Bayur, Yusuf Hikmet. *Hindistan Tarihi*. 4 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1946.
- Bayur, Yusuf Hikmet. *Hindistan Tarihi*. 4 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1948.
- Bayur, Yusuf Hikmet. *Hindistan Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1950.
- Belmekki, Belkacem. "Sir Sayyid Ahmad Khan's Framework for the Educational Uplift of the Indian Muslims during British Raj". *Anthropos* 104 (01 Ocak 2009), 165-172. <https://doi.org/10.5771/0257-9774-2009-1-165>
- Buckle, Henry Thomas. *History of Civilization in England*. 3 Cilt. Newyork: D. Appleton and Company, 1884.
- Bulgur, Durmuş. *1850-1900 Yılları Arası Hind Yarımadasındaki İslami Fikir Akımları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.
- Bulgur, Durmuş. "Ticaretten sömürgeciliğe XIX. yüzyılda Hindistan ve İngiliz hâkimiyeti". *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 17 (2004), 63-102.
- Charles E. Trevelyan Esq. *On The Education Of The People Of India*. London: Longman Orme Brown Green & Longmans, 1838.
- Dar, Bashir Ahmad. *Religious Thought of Sayyid Ahmad Khan*. Lahore: Institute of Islamic Culture, First Edition., 1957.
- Dar, Farook Ahmad. "Strategy of Loyalism: A Case Study of Syed Ahmad Khan's Relations with the British". *Journal of Political Studies* 27/1 (2019), 91-105.
- Demirci, Kürşat. "Hinduizm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/112-116. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Farooqi, Naimur Rahman. "Delhi Sultanlığı". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 9/130-132. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 1994.
- Gibb, Hamilton Alexander Rosskeen. *Mohammedanism An Historical Survey*. Newyork: Oxford University Press, Second Edition., 1962.
- Görgün, Tahsin. *Medeniyet Meselesi İslam ve Batı İlişkileri Çerçevesinde*. İstanbul: Endülüs Yayınları, 2020.
- Graham, George Farquhar. *The Life and Work of Syed Ahmed Khan, C.S.I.* Edinburg and London: William Blackwood, First Edition., 1885.
- Hâlî, Altâf Husseyin. *Hayat-i Javed: A Biographical Account of Sir Sayyid*. çev. K.H Qadiri - David J. Matthews. Delhi: Idarah-i Adabiyat-i Delhi, 2009.
- Han, Seyyid Ahmed. *An Account of The Loyal Mahomedans of India*. 1-3 Cilt. Meerut: By. J. A. Gibbons At The Mofussilite Press, 1860.
- Han, Seyyid Ahmed. *Maqâlât-ı Sir Seyyid*. ed. Muhammed İsmail Panipati. 16 Cilt. Lahor: Mektebetü Cedîdî Pres, İkinci baskı., 1991.
- Han, Seyyid Ahmed. *Maqâlât-ı Sir Seyyid*. ed. Muhammed İsmail Panipati. 16 Cilt. Lahor: Saadat Art Press, 1993.

- Han, Seyyid Ahmed. *Müsâfirân London*. ed. Muhammed İsmail Panipati. Aligarh: Publications Division, 2009.
- Han, Seyyid Ahmed. *Review on Dr. Hunter's Indian Musalmans; are They Bound in Conscience to Rebel Against the Queen?* Lahore: Premier Book House, ts.
- Han, Seyyid Ahmed. *Sırât-ı Ferîdiyye*. Aligarh: Sir Syed Academy, 2. baskı., 2009.
- Han, Seyyid Ahmed. *Tesânîf-î Ahmediyye*. Aligarh: Aligarh Institute Press, 1883.
- Hardy, Peter. *The Muslims of British India*. Cambridge: Cambridge University Press, 1972.
- Hassaan, Rahmani B. M. R. *The Educational Movement of Sir Syed Ahmed Khan, 1858-1898*. London: SOAS University of London, PhD, 1959.
- Hunter, W.W. *The Indian Musalmans*. London: Trübner and Company, Third edition., 1876.
- Jaleel, Shaid. *The Aligarh movement, a chapter in the history of Indian education*. Aligarh: Aligarh Muslim University Department of Education, Doktora, 2004.
- Kalkan, Salih. *Oryantalizm ve Sömürgecilik Bağlamında Modernist Dini Düşüncenin Teşekkülü - Hindistan'da Sir Seyyid Ahmed Han Örneği* - Erciyes Üniversitesi, Doktora Tezi, 2024.
- Kidwai, Shafey. *Cementing Ethics with Modernism: An Appraisal of Sir Sayyed Ahmed Khan's Writings*. New Delhi: Gyan Publ. House, 2010.
- Kopf, David. *British Orientalism and the Bengal Renaissance: The Dynamics of Indian Modernization, 1773-1835*. Calcutta: K. L. Mukhopadhyay, 1969.
- Kopf, David. "Oryantalizm ve Hindistan'ın Okumuş Elit Sınıfı". çev. İbrahim Kalın. *Sömürgecilik ve Eğitim*. 35-57. İstanbul: İnsan Yayınları, 1991.
- Kopf, David. *The Brahma Samaj and the Shaping of the Modern Indian Mind*. Princeton University Press, 1979.
- Kutlutürk, Cemil. *Hint Düşüncesinde İslam Algısı*. İstanbul: Dergah Yayınları, 1.Baskı., 2019.
- Kuzudışli, Bekir. "Oryantalizm ve Hadisle İlgilenen Bazı Oryantalistler". *Journal of Istanbul University Faculty of Theology* 7 (Nisan 2012).
- Macaulay, Thomas Babington. "Lord Macaulay's Minute 1835". *Indian Musalmans*. 87-104. Edinburg: Williams and Norgate, 1971.
- Mahmud, Seyyid. *History of English Education in India*. Aligarh: MAO College, 1895.
- Malik, Hafeez. "Sir Sayyid Ahmad Khan's Contribution to the Development of Muslim Nationalism in India". *Modern Asian Studies* 4/2 (Mart 1970), 129-147. <https://doi.org/10.1017/S0026749X00005096>
- Meadows, Taylor. *A Student's Manual of the History of India*. London: Longmans Green and Co., 1972.
- Merçil, Erdoğan. "Gazneliler". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 13/480-484. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1995.
- Mohyuddin, Zafar - Ali, Muhammad Yasir. "The Development of Indian Civil Service in British India: An Analysis". *Journal of Historical Studies* 7/1 (2021), 80-90.
- Nizami, K. A. *Sayyid Ahmad Khan*. New Delhi: Publications Division, 3. baskı., 2002.
- Özel, Taha İsmet. *İngiliz Doğu Hindistan Şirketi*. İstanbul: Vadi Yayınları, 2021.
- Pakistan History Boards. *A Short History of Hind-Pakistan*. ed. Mahmud Husain. Karachi: Pakistan Historical Society, 1955.
- Parveen, Shabnam. *Sir Syed Ahmad Khan's Contribution To Islamic Learning*. Aligarh: Aligarh Muslim University Department of Islamic Studies, Doktora, 2008.
- Pernau, Margrid. "Introduction". *The Delhi College*. 1-34. Delhi: Oxford University Press, 2006.
- Poddar, Arabinda. *Renaissance In Bengal Quests And Confrontations (1800-1860)*. Simla: Indian Institute Of Advanced Study, 1970.
- Richter, Julius. *A History of Missions in India*. çev. Sydney H. Moore. Fleming H. Revel Company, 1908.
- Sadhan, Bose Nemai. *The Indian Awakening and Bengal*. Calcutta: K. L. Mukhopadhyay, 1960.

- Sıddıqui, İktidar Husain. "Gurlular". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 14/207-211. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1996.
- Smith, Wilfred Cantwell. *Modern Islam in India: A Social Analysis*. Ripon Printing Press, 1946.
- Stuart, Paul. "Administrative Reform in Indian Affairs". *Western Historical Quarterly* 16/2 (01 Nisan 1985), 133-146.
- Tomizawa, Kana. "Sympathy and Prejudice: Late Eighteenth-Century British 'Orientalists' and Their Ambiguous Attitudes towards India". *Slavic Research Center, Hokkaido University, Comparative Studies on Regional Powers* 3/13 (2013), 133-144.
- Waseem, Dr. Rashid. *Sir Syed Ke Mukhalifeen*. Delhi: Matba Aala Press, 2018.
- Wright, Theodore P. "Muslim Education in India at the Crossroads: The Case of Aligarh". *Pacific Affairs* 39/1/2 (1966), 50-63.
- Yıldırım, Erdal - Öntaş, Turgay. "Türkiye'deki Kapsayıcı Vatandaşlık Eğitime Bir Bakış". *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi* 5/3 (2023), 1464-1476.

Research Article

The Reflections of the British Education System in India on Sir Syed Ahmad Khān's Educational Approach

Salih KALKAN

Dr., Bağımsız Araştırmacı, İslam Mezhepleri Tarihi, Kayseri, Türkiye
PhD, Independent Researcher, Department of History of Islamic Sects, Kayseri, Türkiye
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4797-3355> | salihkalkan@gmail.com

EXTENDED ABSTRACT

Introduction: Sir Syed Ahmad Khan was a prominent figure among 19th-century Muslims in the Indian Subcontinent. He was known for his efforts to reform Islamic thought in accordance with Western paradigms and for his role as an educator. Mahatma Gandhi even referred to him as the “prophet of education”. Khan's leadership of the Aligarh Movement solidified its identity as an educational movement. However, the period during which Khan's identity as an educator became apparent coincided with the implementation of British colonial cultural policies in the region. Some researchers argue that the British aimed to instil their colonial identity in Indian society through the education system. The alignment between Khan's educational movement and the policies of British colonial administration warrants an exploration of the influence of British orientalism and colonialism on Syed Ahmad Khan's educational approach.

Method: This study employed qualitative research methods, which are widely use in historical research. Additionally, the methodologies of the 'Idea-Event Relationship' and 'preference for the reasonable in the securities' particularly relevant in the field of History of Islamic Sects, were applied. These methodologies have been instrumental in elucidating the historical values ascribed to events, phenomena, or individuals in the later periods. In this study, these methods facilitated an exploration of Syed Ahmad Khan's identity as an educator.

Findings and Discussion: British colonialism in the Subcontinent sought to modernize the native populations and integrate them into the colonial system. Education became a tool for this political consolidation. While Hindus quickly embraced the British education system, Muslims initially remained disengaged it. However, after the 1857 Sepoy Uprising, the British prioritized the political integration of Indian Muslims. Syed Ahmad Khan emerged as an educator for the Muslim community, although he did not have a formal education, spoke English, or have knowledge of modern sciences. His identity as an educator developed through his relationships with British orientalists and his time spent in England between 1869-1870. His most significant educational contribution, the Mohammedan Anglo-Oriental College (now Aligarh Muslim University), was established in 1875 shortly after his return from England. Overall, his educational activities mirrored key elements of the British education system, with the main difference being that he was a Muslim. The fact that the college was under the supervision of British orientalism and bureaucracy, from the allocation of land to its construction, from its opening to its supervision, and from its teaching staff to its administrative staff, points to the interaction between Syed Ahmad Khan's educationism and the educational system established by the British administration in the Subcontinent.

Conclusion: In our research, it can be established that the British Orientalists and the British educational system in the Subcontinent had a definitive influence on the shaping of Syed Ahmad Khan's identity as an educator. It is likely that under the harsh conditions of the nineteenth century, Syed Ahmad Khan was convinced that Western education was the only way for Muslims to progress, and he had no opportunity to analyse what his educational activities meant for British colonialism at that time. Today, under different circumstances in the twenty-first century, we can criticise this approach and reassess his identity as an educator from a broader perspective.

Recommendation: It can be stated that the dominant perceptions of the nineteenth century continue to shape educational paradigms in some Muslim societies. Traces of these perceptions can be traced especially in the fields of social sciences such as religion, history and sociology. Critiquing the

colonial context in which these perceptions emerged could prompt decision-making mechanisms to implement significant reforms in education policies.

Keywords: History of Islamic Sects, Syed Ahmad Khan, India, Education, Orientalism-Colonialism.